

การวิเคราะห์ข้อมูล

ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการขยายตัวอย่างรวดเร็วของเขตเมืองในประเทศต่าง ๆ ก่อให้เกิดปัญหาด้านเศรษฐกิจ สังคม นิเวศวิทยา เช่น การว่างงาน ที่อยู่อาศัยไม่เพียงพอ ปัญหาจราจร ตลอดจนน้ำเน่า อากาศเป็นพิษ เป็นต้น การขยายตัวของเขตเมืองดังกล่าว มีสาเหตุประการสำคัญอันหนึ่งมาจากการย้ายถิ่นของประชากรในชนบทเข้าสู่เมือง¹ ปัญหาการย้ายถิ่นนี้ ได้รับความสนใจอย่างกว้างขวางจากนักสังคมวิทยา นักมานุษยวิทยา นักวางแผนเมือง และนักประชากร ประเทศไทยมีเมืองใหญ่โดยเฉพาะกรุงเทพมหานครและเมืองโดยรอบ (Greater Bangkok) ซึ่งรวมทั้งเขตเมืองรอบ ๆ ไคแก ชนบุรี นนทบุรี สมุทรปราการ เป็นเมืองศูนย์กลางใหญ่ทั้งทางเศรษฐกิจ การปกครอง การศึกษา ศาสนา และการคมนาคมขนส่งของประเทศ สิ่งเหล่านี้เป็นองค์ประกอบดึงดูด (pull factor) ให้ประชากรในชนบทย้ายเข้ามาอาศัยอยู่ ทำให้กรุงเทพมหานครขยายตัวอย่างรวดเร็ว ในขณะเดียวกัน เขตเมืองอื่น ๆ เช่น ชอนแกน กาฬสินธุ์ อุดรธานี ชลบุรี ปราจีนบุรี ฉะเชิงเทรา ก็มีการขยายตัวเรื่อย ๆ ด้วยมูลเหตุดึงดูดเช่นเดียวกัน

ในการศึกษาทัศนคติของหัวหน้าครัวเรือนต่อการย้ายถิ่นของเด็กหนุ่มสาวเข้าสู่เขตเมืองนี้ ได้แบ่งลักษณะของข้อมูลดังนี้

¹Visid Prachuabmoh, "Rural-Urban Migration in Thailand," (Unpublished; presented at Southeast Asian Social Science Association, second academic conference at Chulalongkorn University, Bangkok, 18-23 December, 1972), p. 1.

1. ทศนคติ

ทศนคติที่ใช้ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ แบ่งออกเป็น 5 ลักษณะ คือ ลักษณะแรก หัวหน้าครัวเรือนเห็นดีด้วยกับการย้ายถิ่น สอง "แล้วแต่" สาม ไม่เห็นด้วยโดยใช่คำว่า "ไม่ดี" สี่ หัวหน้าครัวเรือนตอบไม่ทราบ เพราะไม่ได้คิดถึงเรื่องนี้มาก่อน และสุดท้าย หัวหน้าครัวเรือนบางคนไม่ตอบคำถามดังกล่าว ลักษณะทั้งห้านี้จะใช้เป็นหน่วยเพื่อหาความสัมพันธ์กับปัจจัยตัวอื่น ๆ ต่อไป

จากตารางที่ 1 และที่ 2 คำตอบของหัวหน้าครัวเรือนในลักษณะที่เห็นดีด้วยกับการย้ายถิ่น ประกอบด้วยปัจจัยตั้งจากเมือง เช่น การไ้งานก็มีโอกาสที่จะมีอนาคตก้าวหน้า ได้รับความรู้และประสบการณ์เพิ่มขึ้น และการไปเรียนหนังสือ ปัจจัยหลัก เช่น การไม่มีงานทำในหมู่บ้าน ลักษณะของทศนคติที่ไม่เห็นด้วยประกอบไปด้วย ขนบธรรมเนียมของสังคม ที่เกี่ยวกับการไม่ให้เด็กหนุ่มสาวออกจากหมู่บ้าน การขาดการควบคุมจากพ่อแม่ อาจจะถูกชักชวนหรือล่อลวงไปในทางไม่ดี ความลำบากในการปรับตัวเข้ากับชีวิตในเมือง เป็นต้น ลักษณะของทศนคติ "แล้วแต่" ใ้เน้นถึงตัวผู้ย้ายถิ่นเองว่า แล้วแต่ตัวบุคคล การศึกษาของเขา และการต้อนรับจากผู้ที่อาศัยอยู่ ณ ที่ดินใหม่

จากคำตอบของหัวหน้าครัวเรือนต่อการย้ายถิ่นของเด็กหนุ่ม (ตารางที่ 1) หัวหน้าครัวเรือนทั้งสองจังหวัดส่วนใหญ่เห็นดีด้วยกับการย้ายถิ่น เหตุผลที่สำคัญได้แก่ การที่เขตเมืองอื่น ๆ และกรุงเทพมหานครมีความเจริญ และมีโอกาสหางานทำได้มากนั้น หัวหน้าครัวเรือนก็มีเหตุผลสำคัญเช่นเดียวกัน ลักษณะทศนคติเกี่ยวกับปัจจัยตั้งของเมืองนี้มีลักษณะเช่นเดียวกับการสำรวจวิจัยของ ประเสริฐ แยมกลิ่นฟูง ในการถามเหตุผลของการย้ายถิ่นเข้าสู่แหล่งเสื่อมโทรมในกรุงเทพมหานคร หัวหน้าครัวเรือนร้อยละ 61.0 ต้องการมาหางานทำในเมือง²

²Prasert Yamklinfung and others, Social Development in Peri-Urban Areas : A study of the needs and problems of Children and youth in slums in Bangkok (Bangkok: UNICEF Thailand, 1972), p. 38.

เหตุสำคัญรองลงมาของหัวหน้าครัวเรือนกาฬสินธุ์ได้แก่ การที่เด็กหนุ่มส่งเงินกลับไปให้ครอบครัว ส่วนหัวหน้าครัวเรือนปราจีนบุรีนั้นกล่าวถึงการที่หมู่บ้านไม่มีงานให้เขาทำ ให้เขาเซกเมืองอื่น ๆ และเข้าเซกกรุงเทพมหานคร ซึ่งหัวหน้าครัวเรือนกาฬสินธุ์มิได้มีความเห็นเกี่ยวกับเรื่องนี้เลย

ตารางที่ 1 อัตราส่วนร้อยละของทัศนคติของหัวหน้าครัวเรือนต่อการย้ายถิ่นของเด็กหนุ่มเข้าสู่เขตเมืองอื่น ๆ และกรุงเทพฯ

ทัศนคติและเหตุผล ของหัวหน้าครัวเรือน	เด็กหนุ่มเข้าสู่เขตเมืองอื่น ๆ		เด็กหนุ่มเข้าสู่กรุงเทพฯ	
	กาฬสินธุ์	ปราจีนบุรี	กาฬสินธุ์	ปราจีนบุรี
รวม	68.0(136)	54.0(187)	68.5(137)	63.9(186)
1. ใต้งานดี เงินมาก	24.5	18.5	22.5	19.3
2. มีโอกาสที่จะมีอนาคตก้าวหน้า	3.5	3.8	3.5	2.7
3. ได้รับประสบการณ์ ความรู้ เพิ่มขึ้น	22.0	22.9	27.5	20.2
4. สามารถส่งเงินมาให้ที่บ้านใช้	15.5	7.8	15.0	6.9
5. ในหมู่บ้านไม่มีงานให้เขาทำ	-	8.5	-	12.7
6. เป็นการดีถ้าไปเรียน	1.0	-	-	-
7. เป็นการดีเพราะว่าเมือง ใหญ่ไม่ไกลบ้าน	1.5	0.3	-	-
8. อื่น ๆ	-	2.2	-	2.1
รวม	13.5(27)	23.4(68)	16.5(33)	21.2(62)
1. ตัวบุคคล	5.5	14.8	5.5	14.1
2. ญาติหรือเพื่อนที่นั่นจะต้อนรับ เขาหรือไม่	-	-	0.5	-
3. การศึกษาของเขาคือหรือไม่	0.5	1.0	1.5	1.0
4. มีงานที่นั่นให้เขาทำหรือไม่	7.0	5.2	8.5	3.4
5. เหตุการณ์อื่น	0.5	2.4	-	2.4
6. ไม่มีเหตุผล	-	-	0.5	0.3

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ทัศนคติและเหตุผล ของหัวหน้าครัวเรือน	เด็กหนุ่มเข้าสู่เขตเมืองอื่น ๆ		เด็กหนุ่มเข้าสู่กรุงเทพฯ	
	กาฬสินธุ์	ปราจีนบุรี	กาฬสินธุ์	ปราจีนบุรี
<u>ไม่คิด</u> รวม	18.5(37)	12.0(35)	14.5(29)	14.3(42)
1. ไม่คิดสำหรับเด็กหนุ่ม ที่ออกไปไกลบ้าน	0.5	1.4	0.5	0.6
2. คนที่ไม่มีการศึกษามากได้งาน ค่า ๆ ในเมือง	2.0	1.4	1.5	1.8
3. ถ้าไม่มีคนดูแลอาจจะเสียคน เป็นยูราย	2.5	0.3	0.5	0.3
5. ค่าใช้จ่ายในเมืองสูงกว่าใน หมู่บ้าน	6.5	2.7	7.0	3.8
6. ถ้ามีงานในหมู่บ้านทำอยู่แล้ว	-	1.4	1.0	1.0
7. ทำให้ขาดแรงงานในหมู่บ้าน	4.0	0.6	2.5	0.6
8. อื่น ๆ	1.5	1.0	-	2.7
<u>ไม่ทราบ</u>	-	0.4(1)	0.5(1)	0.6(2)
<u>ไม่ตอบ</u>	-	0.4(1)	-	-
รวม	100 (200)	100 (292)	100 (200)	100 (292)

นอกจากนี้ หัวหน้าครัวเรือนบางคนยังกล่าวว่า การที่ให้เด็กหนุ่มออกจากหมู่บ้านไปนั้นไม่ต้องกังวลเพราะเรื่องเสียหาย (ทางเพศ) ซึ่งจะไม่เกิดขึ้นเพราะเขาเป็นผู้ชาย ช้าอาจจะดีเพราะไถ่งานก็ (หมายถึงงานที่สบายไม่ต้องใช้กำลังมาก) มีเงินเดือน* ไม่ต้องทำเกษตรกรรมอันเป็นงานที่หนัก ไม่กาวหนา

ทัศนคติไม่เห็นด้วย หัวหน้าครัวเรือนทั้งสองจังหวัดตอบคล้าย ๆ กันทั้งการย้ายถิ่นของเด็กหนุ่มเข้าสู่เขตเมืองอื่น ๆ และกรุงเทพฯ คือ ประมาณ 1 ใน 6 ของจำนวนหัวหน้าครัวเรือนทั้งหมดมีความเห็นว่า ค่าครองชีพในเมืองสูง แม้จะหาเงินได้มากก็จริง ทำให้ไม่มีเงินเหลือเก็บและส่งกลับไปให้ทางบ้านใช้ นอกจากนี้ ยังทำให้ขาดแรงงานในหมู่บ้าน ส่วนจังหวัดปราจีนบุรี หัวหน้าครัวเรือนที่ตอบไม่เห็นด้วยเพราะเป็นห่วงว่าเด็กหนุ่มจะกลายเป็นคนไม่ดี บางคนยังให้ความเห็นว่า เด็กหนุ่มบางคนหลังจากกลับมาจากในเมืองแล้ว ไม่อยากจะทำงานเกษตรกรรมอีก เพราะเคยทำงานสบายในเมืองมา ทำให้กลายเป็นคนเกียจคร้าน

* งานที่มีเงินเดือนนั้น ชาวบ้านเห็นว่าเป็นรายได้ที่แน่นอน ต่างกับการเกษตรกรรม ซึ่งเป็นรายได้ที่ไม่แน่นอน บางครั้งก็ขายผลิตผลได้ราคาดี บางครั้งก็เสียหาย ขาดทุน อีกทั้งรายได้จากเงินเดือนเป็นเงินสด สามารถใช้จ่ายได้ทันที

ตารางที่ 2 อัตราส่วนร้อยละของทัศนคติของหัวหน้าครัวเรือนต่อการย้ายถิ่นของ
เด็กสาวเข้าสู่เขตเมืองอื่น ๆ และกรุงเทพฯ

ทัศนคติและเหตุผล ของหัวหน้าครัวเรือน	เด็กสาวเข้าสู่เขตเมืองอื่น ๆ		เด็กสาวเข้าสู่กรุงเทพฯ	
	กาฬสินธุ์	ปราจีนบุรี	กาฬสินธุ์	ปราจีนบุรี
<u>คดี</u> รวม	25.0(50)	29.5(86)	23.5(47)	35.6(104)
1. ได้งานดี เงินมาก	7.5	14.7	5.5	18.3
2. มีโอกาสที่จะมีอนาคตก้าวหน้า	9.0	8.8	11.0	8.6
3. ได้รับความรู้ ประสบการณ์ เพิ่มขึ้น	5.5	4.1	6.0	7.2
4. ถ้าไปเรียนหนังสือ	1.5	-	0.5	-
5. ถ้าเมืองใหญ่ไม่ไกลจากบ้าน	0.5	1.0	-	0.3
6. เขาอาจหาสามีที่ดีที่นั่นได้	0.5	0.3	0.5	0.6
7. อื่น ๆ	0.5	0.6	-	0.6
<u>แล้วแต่</u> รวม	17.0(34)	31.4(92)	20.0(40)	28.1(82)
1. ตัวบุคคล	12.5	24.7	9.5	21.7
2. ญาติหรือเพื่อนที่นั่นจะต้อนรับ เขาหรือไม่	2.5	2.6	5.5	2.4
3. มีการศึกษาคดีหรือไม่	0.5	1.0	2.0	0.6
4. เหตุการณ์อื่น ๆ	1.5	3.1	3.0	3.4

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ทัศนคติและเหตุผล ของหัวหน้าครัวเรือน	เด็กสาวเข้าสู่เขตเมืองอื่น ๆ		เด็กสาวเข้าสู่กรุงเทพฯ	
	กาฬสินธุ์	ปราจีนบุรี	กาฬสินธุ์	ปราจีนบุรี
<u>ไม่คิด</u> รวม	58.0(116)	37.0(108)	56.5(113)	34.9(102)
1. ไม่คิดสำหรับเด็กสาว ที่ออกจากบ้าน	17.0	12.0	16.0	10.6
2. อาจเสียคนหรือถูกชักจูงไป ในทางไม่ดี ถ้าไม่มีคนดูแล	33.0	21.0	33.5	19.3
3. คนไม่มีการศึกษามากไต่งาน ต่ำ ๆ ในเมือง	1.5	2.1	1.5	2.1
4. ไม่คิดว่าไม่มีเพื่อน ญาติที่นั่น ต้อนรับเรา	2.0	0.3	1.5	-
5. ในเมืองค่าใช้จ่ายสูงกว่า ในหมู่บ้าน	3.5	0.3	3.0	1.0
6. ถ้าเขามีงานในหมู่บ้านแล้ว	-	-	-	0.3
7. อื่น ๆ	0.5	0.3	0.5	1.0
8. ไม่ทราบ	0.5	1.0	0.5	0.6
<u>ไม่ทราบ</u>	-	2.1(5)	-	1.4(4)
<u>ไม่ตอบ</u>	-	-	-	-
รวม	100(200)	100(292)	100(200)	100(292)

คำตอบ "แล้วแต่" หัวหน้าครัวเรือนปราจีนบุรีตอบมากกว่า กภาพสินธุ์ประมาณ 2 ใน 3 ของจำนวนหัวหน้าครัวเรือนทั้งหมด หัวหน้าครัวเรือนกภาพสินธุ์เน้นในเรื่องงานในเขตเมืองจะมีให้ทำหรือไม่ ทั้งนี้เพราะตัวอย่างเด็กหนุ่มในหมู่บ้านบางคนหางานไม่ได้ต้องเสียเงิน เสียเวลาในการเดินทาง ส่วนปราจีนบุรี หัวหน้าครัวเรือนเน้นถึงตัวบุคคลมากกว่า เพราะการหางานทำนั้นไม่ค่อยมีปัญหา เนื่องจากผู้ย้ายถิ่นที่เข้าไปทำงานในเมืองก่อนมักจะกลับมาเยี่ยมบ้านหรือส่งข่าวสารระหว่างเมือง กรุงเทพฯ ฯ กับหมู่บ้านบ่อย ๆ ผู้ย้ายถิ่นเหล่านั้นมักจะหางานหรือออกข่าวเรื่องงานไปยังหมู่บ้านเสมอ ๆ และบางครั้งก็มีเจ้าของโรงงานมาว่าจ้างแรงงานให้ไปทำในเขตเมืองถึงในหมู่บ้าน (ดูรายละเอียดในปัจจัยทางภูมิศาสตร์และสิ่งแวดล้อม)

ทัศนคติของหัวหน้าครัวเรือนต่อการย้ายถิ่นของเด็กสาวที่แสดงในตารางที่ 2 หัวหน้าครัวเรือนจังหวัดกภาพสินธุ์ไม่เห็นชอบกับการย้ายถิ่นเข้าสู่เขตเมืองอื่น ๆ ร้อยละ 58 และกรุงเทพฯ ฯ ร้อยละ 55

เหตุผลสำคัญคือจะไม่ได้รับการควบคุมดูแลอาจเสียคนถึงร้อยละ 33 รองลงมาคือการที่ทัศนคติไม่คัดค้านที่เด็กสาวจะออกจากบ้าน (ร้อยละ 17) เมื่อเปรียบกับหัวหน้าครัวเรือนปราจีนบุรีแล้ว ให้คำตอบไม่ดีเพียง 37.0 ในการย้ายเข้าไปในเขตเมืองอื่น ๆ และ 34.9 ในเขตกรุงเทพฯ ฯ เหตุผลสำคัญของปราจีนบุรีคืออาจถูกชักชวนไปในทางไม่ดี เช่นเดียวกับกภาพสินธุ์

ส่วนการเห็นชอบกับการย้ายถิ่นของเด็กสาว หัวหน้าครัวเรือนปราจีนบุรีมีความเห็นชอบมากกว่า กภาพสินธุ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเข้าสู่เขตกรุงเทพฯ ฯ ซึ่งเห็นชอบร้อยละ 35.6 ในขณะที่กภาพสินธุ์เห็นชอบเพียง 23.5 เหตุผลสำคัญของหัวหน้าครัวเรือนกภาพสินธุ์ คือการที่จะมีอนาคตและได้รับความรู้ประสบการณ์ใ้ทำงานดีสำหรับปราจีนบุรี หัวหน้าครัวเรือนให้คำตอบถึงเรื่องงานมากกว่า

คำตอบว่า แล้วแต่ หัวหน้าครัวเรือนปราจีนบุรีให้คำตอบ แล้วแต่ มากกว่ากภาพสินธุ์ ทั้งการย้ายเข้าเขตเมืองอื่น ๆ และกรุงเทพฯ ฯ ทั้งนี้เป็นเพราะหัวหน้าครัวเรือนไม่มีทัศนคติเห็นชอบหรือไม่เห็นชอบต่อการย้ายถิ่นของเด็กสาว แต่เน้นถึงตัวเด็กสาวเองเป็นส่วนใหญ่ว่า การที่จะย้ายดีหรือไม่ดีไม่ได้ขึ้นอยู่กับตัวหัวหน้าครัวเรือน แต่อยู่ที่ตัวผู้ย้ายเองเป็นสำคัญ

2. เพศของเด็ก

เพศของเด็กมีอิทธิพลต่อทัศนคติของหัวหน้าครัวเรือนมาก ตารางที่ 3 แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างทัศนคติต่อการย้ายถิ่นของเด็กหนุ่มและเด็กสาวอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหัวหน้าครัวเรือนชาย (สังเกตจากค่าของ χ^2 ซึ่งสูงกว่า เมื่อเปรียบเทียบกับหัวหน้าครัวเรือนหญิง) ในจังหวัดกาฬสินธุ์ สัดส่วนของหัวหน้าครัวเรือนชายและหญิงที่เห็นชอบต่อการย้ายถิ่นของเด็กหนุ่มมากกว่าเด็กสาว 3 เท่า

ในปราจีนบุรี สัดส่วนของหัวหน้าครัวเรือนทั้งสองเพศเห็นชอบกับการย้ายถิ่นของเด็กหนุ่มมากกว่าเด็กสาว 2 เท่า ส่วนการไม่เห็นด้วยนั้น พวกเขาเข้าเขตเมืองอื่น ๆ นั้น อัตราร้อยละของการไม่เห็นด้วยกับเด็กสาวมากกว่าเด็กหนุ่ม 3 เท่า ส่วนกรุงเทพฯ มากกว่า 2 เท่า

ข้อสังเกตระหว่างปราจีนบุรีกับกาฬสินธุ์ หัวหน้าครัวเรือนกาฬสินธุ์ที่ทัศนคติเกี่ยวกับเด็กหนุ่มและเด็กสาวเกือบตรงกันข้ามกับปราจีนบุรี กล่าวคือ เห็นดีต่อเด็กหนุ่มมากเท่า ๆ กับไม่เห็นชอบต่อเด็กสาว ส่วนปราจีนบุรีนั้น หัวหน้าครัวเรือนชายแม้จะมีทัศนคติต่อเด็กหนุ่มเช่นเดียวกับกาฬสินธุ์ แต่ทัศนคติต่อเด็กสาวใน 3 ลักษณะ (ดีแล้วแต่ไม่ดี) มีอัตราร้อยละเกือบเท่า ๆ กัน

อัตราส่วนร้อยละของทัศนคติของหัวหน้าครัวเรือนเกี่ยวกับการย้ายถิ่นของ

ตารางที่ 3

เด็กหนุ่มสาวเข้าสู่เขตเมือง จำแนกตามเพศของหัวหน้าครัวเรือน และ ชนิดของเขตเมืองที่ย้ายเข้า

เพศของหัวหน้าครัวเรือน เขต, และ เพศของเด็ก	ภาคอีสาน					χ^2	ปราจีนบุรี						χ^2
	ทัศนคติต่อการย้ายถิ่น				รวม		ทัศนคติต่อการย้ายถิ่น					รวม	
	ดี	แล้วแต่	ไม่ดี	ไม่ทราบ			ดี	แล้วแต่	ไม่ดี	ไม่ทราบ	ไม่ตอบ		
หัวหน้าครัวเรือนชาย													
การย้ายถิ่นเข้าสู่เขตเมืองอื่น ๆ													
เด็กหนุ่ม	67.5	13.1	19.4	0	100 (175)	72.816	65.3	23.6	11.1	0	0	100 (242)	90.4612
เด็กสาว	24.6	14.3	61.1	0	100 (175)	.05 -- 5.991	29.8	31.8	37.2	1.2	0	100 (242)	.05 -- 7.815
รวม	46.0	13.7	40.3	0	100 (350)	.01 -- 4.605	47.5	27.7	24.2	0.6	0	100 (484)	.01 -- 6.251
การย้ายถิ่นเข้ากรุงเทพฯ													
เด็กหนุ่ม	67.4	16.6	16.0	0	100 (175)	81.006	62.9	21.8	15.3	0	0	100 (242)	43.873
เด็กสาว	22.3	20.6	57.1	0	100 (175)	.05 -- 5.991	36.4	27.7	35.1	0.8	0	100 (242)	.05 -- 7.815
รวม	44.8	18.6	36.6	0	100 (350)	.01 -- 4.605	49.6	24.8	25.2	0.4	0	100 (484)	.01 -- 6.215
หัวหน้าครัวเรือนหญิง													
การย้ายถิ่นเข้าสู่เขตเมืองอื่น ๆ													
เด็กหนุ่ม	72.0	16.0	12.0	0	100 (25)	9.764	58.0	22.2	16.0	2.0	2.0	100 (50)	13.1851
เด็กสาว	28.0	36.0	36.0	0	100 (25)	.05 -- 5.991	28.0	30.0	36.0	6.0	0	100 (50)	.05 -- 9.488
รวม	50.0	26.0	24.0	0	100 (50)	.01 -- 4.605	43.0	26.0	26.0	4.0	1.0	100 (100)	.01 -- 7.779
การย้ายถิ่นเข้ากรุงเทพฯ													
เด็กหนุ่ม	76.0	16.0	4.0	4.0	100 (25)	15.768	66.0	18.0	12.0	4.0	0	100 (50)	15.1261
เด็กสาว	32.0	16.0	52.0	0	100 (25)	.05 -- 7.815	32.0	30.0	34.0	4.0	0	100 (50)	.05 -- 7.815
รวม	54.0	16.0	28.0	2.0	100 (50)	.01 -- 6.251	49.0	24.0	23.0	4.0	0	100 (100)	.01 -- 6.251

หัวหน้าครัวเรือนทั้งสองจังหวัดต่างก็มีแนวโน้มในการเห็นดีกับการย้ายถิ่นของเด็กหนุ่มเข้าสู่เขตเมืองมากกว่าเด็กสาว ทั้งนี้ ประเพณีและวัฒนธรรมไทยส่วนใหญ่มักจะอนุญาตเด็กหนุ่มไ้มีโอกาสได้รับความรู้และประสบการณ์มากกว่า เนื่องจากเหตุผลสองประการ ประการแรก คัวเหตุที่เป็นชาย ความเสียหายเกี่ยวกับเรื่องเพศ พรหมจารีไม่มี ประการที่สอง ผู้ชายจะต้องเป็นหัวหน้าครอบครัวต่อไป หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า จะเป็นช่างเท้าหน้าของครอบครัวต่อไป ควรจะต้องมีความรู้ ประสบการณ์อย่างกว้างขวาง เมื่อมีครอบครัวแล้วจะสามารถพาครอบครัวไปโคตตลอด เหตุผลดังกล่าวอาจทำให้หัวหน้าครัวเรือนเห็นชอบต่อการย้ายถิ่นเข้าสู่เมืองของเด็กหนุ่ม

สำหรับเด็กสาว หัวหน้าครัวเรือนส่วนใหญ่ไม่เห็นชอบ ผู้ให้สัมภาษณ์ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับเหตุผลที่ไม่เห็นด้วยว่า "ไม่คี่สำหรับเด็กสาวออกไปจากหมู่บ้าน" หัวหน้าครัวเรือนพูดในเชิงตลกว่า "ไม่อยากจะไปเพื่อไปหาสามีเอง" "ไม่อยากจะไปเพราะกลัวจะไม่กลับหมู่บ้านของเราอีก" เพราะการออกนอกหมู่บ้านไป เด็กสาวจะขาดการควบคุมของพ่อแม่ญาติพี่น้อง ในการอบรมสั่งสอนถึงขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม³

³อาจจะตรงตามคติไทยโบราณที่มีอยู่ในสุภาษิตสอนหญิงที่ว่า

"...อย่าเกียจคร้านการสตรีจรรยา
ถ้าขยันทำสิ่งใดให้ตลอด
เขม่นขมิกรักงานการ ของตน
เมื่อเหนื่อยอ่อนนอนหลับอยู่กับบ้าน
...คัวชนกชนนินั้นมีคุณ
อุ้มอุทรป้อนข้าวมาเท่าไร

จะอุ้มสินทรัพย์ไม่อับจน
อย่าทิ้งทอที่เย็บไปให้เป็นผล
อย่าชุกจนคบเพื่อนไหลใช้จนแซ
อย่าเที่ยวพลาญพุดผลลประจอบประแจ...
ได้การดูแลรักษามาจนใหญ่
หมายจะไ้พึ่งพาชิดาควง..."*

* สุภาษิตพระร่วง สุภาษิตสอนหญิงของสุนทรภู่ และ โคลงสุภาษิตเปรียบเทียบ พิมพ์
เป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ นายไผ่ ทรงจาร์ิต (พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา 10 พฤษภาคม
2509), หน้า 5.

คานิยมตั้งกล่าวตรงกันข้ามกับหัวหน้าครัวเรือนของหมู่บ้าน Vasilika ใน
 ประเทศกรีก ที่เห็นควบกับการย้ายถิ่นของเด็กหนุ่มเพื่อให้มีอนาคตก้าวหน้า ใ้งานที่ ส่วน
 เด็กสาวก็อยากไปทำงานในเมือง มีอนาคตก้าวหน้า รวมทั้งส่งเสริมให้แต่งงานกับคนใน
 เมือง จะทำให้ครอบครัวมีหน้ามีตา ดีกว่าจะอาศัยอยู่ในชนบทและทำงานเกษตรกรรมตลอด
 ชีวิต⁴

⁴Ernestine Friedle, Vasilika; A Village in Modern Greek
 (New York: Holt, Rinehart and Winston, Inc., 1962), p. 49.

3. เขตเมือง

เขตเมืองที่ใช้ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้แบ่งออกเป็น 2 เขต เขตแรกได้แก่เขตเมืองอื่น ๆ เช่น ตัวจังหวัด เขตเทศบาลที่มีประชากรอยู่รวมกันมากกว่า 20,000 คนขึ้นไป เขตที่สองคือกรุงเทพมหานครและเมืองโดยรอบ การแบ่งเขตเมืองอื่น ๆ และกรุงเทพฯ เช่นนี้ ก็เพราะประชากรในชนบทตามภาคต่าง ๆ ย้ายถิ่นเข้ามาสู่กรุงเทพฯ มาก ข้อมูลที่เป็นหลักฐานเกี่ยวกับเรื่องนี้ได้แก่การศึกษาของ Marian R. Meinkoth ที่ศึกษาเกี่ยวกับการย้ายถิ่นของคนภาคตะวันออกเฉียงเหนือเข้าสู่กรุงเทพฯ⁵ ทำให้นักวิชาการได้รับความรู้เกี่ยวกับการย้ายถิ่นเข้ากรุงเทพฯ มากขึ้น ฉะนั้น วิทยานิพนธ์ฉบับนี้จึงแยกเขตเมืองออกเป็น 2 เขต เพื่อจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาวิจัยต่อไป

จากตารางที่ 3 เช่นเดียวกัน เมื่อพิจารณาถึงทัศนคติของหัวหน้าครัวเรือนต่อการย้ายถิ่นเข้าสู่เขตเมืองอื่น ๆ และกรุงเทพฯ จะเห็นได้ว่า หัวหน้าครัวเรือนหญิงทั้งสองจังหวัดมีทัศนคติเห็นด้วยกับการที่เด็กหนุ่มสาวย้ายถิ่นเข้าไปสู่กรุงเทพฯ มากกว่าเขตเมืองอื่น ๆ ส่วนหัวหน้าครัวเรือนชายมีทัศนคติเห็นด้วยทั้งสองเขตใกล้เคียงกัน จากการสังเกตของผู้เขียนทั้งในสองจังหวัด หัวหน้าครัวเรือนและสมาชิกในหมู่บ้านมีความคุ้นเคยกับกรุงเทพฯ มาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งจังหวัดปราจีนบุรี ชาวบ้านบางคนแม่ไม่เคยไปกรุงเทพฯ แต่ก็ได้รับฟังเรื่องราวต่าง ๆ หุกอหิตย์จากเพื่อนบ้านที่ไปเยี่ยมลูกหลาน รวมทั้งทุก ๆ เทศกาล ไม่ว่าจะเป็นเข้าพรรษา ออกพรรษา ถูฐิน ฯลฯ ลูกหลานที่ไปทำงานในกรุงเทพฯ จะกลับมาเยี่ยมบ้านและเล่าเหตุการณ์ต่าง ๆ ให้ฟังเสมอ ตลอดจนการรับฟังข่าวสารจากวิทยุ อย่างไรก็ตาม หัวหน้าครัวเรือนกาฬสินธุ์ก็มีความคุ้นเคยกรุงเทพฯ ไม่น้อยกว่าปราจีนบุรีเลย (ดูตารางที่ 14-15) รวมทั้งเมืองอื่น ๆ ใกล้เคียง ฉะนั้น ทัศนคติของหัวหน้าครัวเรือนต่อการย้ายถิ่นของเด็กหนุ่ม

⁵Marian R. Meinkoth, "Migration in Thailand with Particular References to the Northeast," Economic and Business Bulletin of the School of Business and Public Administration Vol.14, No.4 (Philadelphia, 1962), ฉบับแปลของสภาวิจัยแห่งชาติ. พ.ศ. 2514.

หน้าแล้งชาวบ้านปลูกพืชครั้งที่สอง เช่น ถั่วต่าง ๆ แดงโม ข้าวโพค ยาสูบ แดงกวา และ พืชผักสวนครัวบนที่นาบางส่วน

บริเวณนาของหมู่บ้านทั้งสองแห่งมีน้อย เนื่องจากหมู่บ้านตั้งเป็นกลุ่มติดกัน อย่างไรก็ตาม มีพืชยืนต้นปลูก เช่น มะม่วง มะพร้าว ปอ อยุบบาง (โดยเฉพาะปอปลูกไว้ตามชาย ท้องนา เป็นพืชที่ทำเงินให้แกชาวบ้านมากพอควร)

จังหวัดปราจีนบุรี พื้นที่หมู่บ้านทั้งสองแห่งมีลักษณะลาดเอียงจากทิศใต้สู่ทิศเหนือ ทิศใต้ของหมู่บ้านเกาะเค็ดนั้นเป็นที่ถนน ไร่ปลูกข้าว สวนบ้านสระมะเขือเป็นป่าละเมาะ ชาวบ้านมักจะใช้เป็นที่ปลูกพืชไร่ เช่น ถั่วลิสง มันสำปะหลัง มันแกว และผักสวนครัว รอม ๆ หมู่บ้านทั้งสองแห่งเป็นบริเวณนาข้าว (ข้าวเจ้า) ชาวบ้านจะใช้วิธี "ค่านจ" ในฤดูฝน สำหรับฤดูแล้งจะปลูกพืชผักสวนครัวเล็กน้อย ทางทิศเหนือของหมู่บ้านทั้งสองเป็นที่ลุ่ม น้ำจะท่วมตลอดฤดูฝน ชาวบ้านจึงนิยมปลูกข้าวเป็น "นาหวาน" โดยใช้พันธุ์ข้าวเหนียว

สภาพของดินของหมู่บ้านในจังหวัดนี้ ทางทิศใต้เป็นดินร่วนปนทราย และดินลูกรัง ส่วนรอบ ๆ บริเวณหมู่บ้านจะเป็นดินร่วนปนทราย และดินเหนียว ทั้งสองหมู่บ้านไม่ได้รับน้ำ ชลประทานเลย อาศัยน้ำฝนในการปลูกข้าว และบ่อน้ำปลูกพืชผักสวนครัวในฤดูแล้ง (ระดับ น้ำในฤดูนี้ประมาณ 2-3 เมตรต่ำจากผิวดิน บริเวณนาโดยเฉพาะหมู่บ้านเกาะเค็ดมี อย่างกว้างขวาง เพราะส่วนใหญ่ปลูกบ้านเป็นกลุ่ม (3-5 หลัง) กระจายไปตามปลายนา ชาวบ้านจึงสามารถปลูกพืชยืนต้น เช่น มะม่วง มะพร้าว อ้อย และผักสวนครัว ทำรายได้ให้ แก่ชาวบ้านปีละมาก ๆ ส่วนหมู่บ้านสระมะเขือ หมู่บ้านตั้งเป็นกลุ่ม บริเวณนาที่เหลือเพื่อ ปลูกพืชยืนต้นดังกล่าวจึงน้อย มีไว้เฉพาะบริโภคเท่านั้น

จากลักษณะทางภูมิศาสตร์ของหมู่บ้านจะเห็นได้ว่า จังหวัดกาฬสินธุ์ หมู่บ้านหนึ่งได้ รับน้ำชลประทานในการเพาะปลูก สามารถปลูกพืชได้ทั้งในฤดูฝนและฤดูแล้ง ส่วนอีกหมู่บ้าน หนึ่งไม่ได้รับน้ำชลประทานเลย พื้นดินแห้งแล้ง ส่วนจังหวัดปราจีนบุรี หมู่บ้านไม่ได้รับน้ำ ชลประทานเลย แต่ระดับน้ำในฤดูแล้งไม่ลึก พอจะปลูกพืชหมุนเวียนได้บ้าง ลักษณะเช่นนี้เมื่อ สังเกตทัศนคติของหัวหน้าครัวเรือนต่อการย้ายถิ่นของเด็กหนุ่มสาวแล้ว จากตารางที่ 1 และ 2 หัวหน้าครัวเรือนกาฬสินธุ์มีทัศนคติเห็นด้วยกับการย้ายถิ่นของเด็กหนุ่มมากกว่าปราจีนบุรี ร้อยละ 4.0 ของการย้ายถิ่นเข้าเมืองอื่น ๆ และ 4.6 ในการย้ายถิ่นเข้ากรุงเทพฯ ส่วน

เด็กสาว หัวหน้าครัวเรือนกาฬสินธุ์กลับเห็นชอบน้อยกว่าร้อยละ 4.5 ในการย้ายเข้าเขตเมืองอื่น ๆ และ 8.5 ของการย้ายเข้ากรุงเทพฯ

ข้อมูลที่ได้นำมาแสดงให้เห็นในตารางนั้น จะเห็นได้ว่า ลักษณะทางภูมิศาสตร์ไม่มีอิทธิพลต่อทัศนคติของหัวหน้าครัวเรือนอย่างชัดเจน เพราะว่า ลักษณะทางภูมิศาสตร์ของหมู่บ้านวิจัยทั้งสองจังหวัดมีความแตกต่างกันไม่มากนัก จึงน่าจะพิจารณาถึงปัจจัยทางการขนส่งและคมนาคมต่อไป ซึ่งอาจจะมีความแตกต่างหรือเหมือนกันเพียงใด

ตารางที่ 4 การคมนาคมขนส่งระหว่างหมู่บ้าน - เขตเมือง

ลักษณะการคมนาคม	กาฬสินธุ์	ปราจีนบุรี
ระยะทางถึงตลาดใหญ่	8 กิโลเมตร	5 กิโลเมตร
อัตราค่าโดยสารต่อคน	1 บาท	1 บาท
ระยะทางถึงตัวจังหวัด	30 กิโลเมตร	22 กิโลเมตร
อัตราค่าโดยสารต่อคน	3 บาท	3 บาท
สภาพของถนนที่ใช้ในการติดต่อกับเขตเมือง	ถนนลาดยาง	ดินลูกรังใช้ได้ทุกฤดูกาล
ลักษณะการติดต่อกับตัวเมือง (อำเภอ จังหวัด)	รถเมล์วิ่งผ่าน ชั่วโมงละคัน	รถเมล์วิ่งผ่าน ชั่วโมงละคัน
ระยะทางห่างจากกรุงเทพฯ	687 กิโลเมตร	150 กิโลเมตร
ระยะเวลาที่ใช้เดินทาง	9 ชั่วโมง	3 ชั่วโมง
อัตราค่าโดยสารต่อคน	53 บาท	16 บาท

ข. การคมนาคมขนส่ง

หมู่บ้านจังหวัดกาฬสินธุ์อยู่ห่างจากถนนลาดยางเล็กน้อย ถนนลาดยางเส้นนี้เริ่ม
ต้นจากตัวเขื่อนลำปาว ผ่านหน้าหมู่บ้านนาเชือกเหนือ และหนองขาว ตามลำดับ (หมู่บ้านทั้ง
สองนี้ห่างกัน 7 กิโลเมตร) ไปยังปากทางเขื่อนซึ่งมีระยะทางจากหมู่บ้านนาเชือกเหนือถึง
ปากทางเขื่อน 21 กิโลเมตร จะพบถนนจากกาฬสินธุ์ - มหาสารคาม ระยะทางจากปาก
ทางเขื่อนถึงตัวจังหวัด 9 กิโลเมตร ชาวบ้านทั้งสองแห่งอาศัยเส้นทางสายนี้เดินทางไปถึง
ตัวจังหวัด จังหวัดอื่น ๆ และกรุงเทพฯ

ส่วนหมู่บ้านจังหวัดปราจีนบุรี มีถนนคิงลูกรังผ่านหมู่บ้านทั้งสองแห่ง เริ่มจากตลาด
กิ่งอำเภอโคกปี่เป็ด ผ่านบ้านสระมะเขือ บ้านเกาะเค็ด (ห่างกัน 10 กิโลเมตร) ไปยังตัว
อำเภอศรีมหาโพธิ์ แล้วไปยังเมืองปราจีนบุรี ระยะทางห่างจากหมู่บ้านถึงตัวจังหวัด 22
กิโลเมตร ตารางที่ 4 แสดงถึงระยะทาง อัตราค่าโดยสารจากหมู่บ้านถึงเขตเมือง และ
กรุงเทพฯ จะเห็นได้ว่า ระยะทางจากหมู่บ้านถึงเขตเมืองอื่น ๆ มีระยะทางและค่าโดยสาร
ใกล้เคียงกัน แต่ระยะทางถึงกรุงเทพฯ มีความแตกต่างกัน เมื่อพิจารณาถึงความสัมพันธ์
ระหว่างระยะทางกับทัศนคติต่อการย้ายถิ่น (ตารางที่ 3) เขาสูกรุงเทพฯ แล้ว ทัศนคติ
ต่อเด็กหนุ่มไม่มีความแตกต่างกัน แต่สำหรับเด็กสาว หัวหน้าครัวเรือนปราจีนบุรีจะเห็นควย
มากกว่า (ร้อยละ 33.6 ต่อ 24.5) และไม่เห็นชอบน้อยกว่า (ร้อยละ 35.2 ต่อ 57.0)
ทั้งนี้เป็นเพราะกรุงเทพฯ อยู่ใกล้กับปราจีนบุรี การเดินทางติดต่อเป็นไปอย่างสะดวก รวม
ทั้งค่าใช้จ่ายในการเดินทางไม่มากนัก จากการสังเกตของผู้เขียนเห็นว่า ในฤดูเทศกาล
สำคัญ ๆ เช่น วันขึ้นปีใหม่ ตรุษสงกรานต์ เข้าพรรษา ตรุษจีน ตลอดจนวันสารทต่าง ๆ
(หมู่บ้านสระมะเขือเป็นหมู่บ้านลาวพวน จะทำบุญ "สารทพวน" ในเดือน 9 แรม 15 ค่ำ
หรือชาวบ้านเรียกว่า สิ้นเดือน 9 พอถึงกลางเดือน 10 ขึ้น 15 ค่ำ หรือที่ชาวบ้านเรียก
ว่า กลางเดือน 10 บางครัวเรือนที่มาจากภาคอีสานจะทำบุญ "สารทลาว" อันเป็นวันเดียว
กันกับการทำบุญวันสารทของหมู่บ้านจังหวัดกาฬสินธุ์ ส่วนหมู่บ้านเกาะเค็ดนั้นจะทำบุญวัน
"สารทไทย" ซึ่งตรงกับวันแรม 15 ค่ำ เดือน 10 ชาวบ้านเรียกกันว่าสิ้นเดือน 10) เด็ก
หนุ่มสาวที่ออกจากหมู่บ้านไปทำงานที่อื่น ๆ นอกหมู่บ้านและในเขตเมือง จะกลับมาเยี่ยมบ้าน
เดิมเพื่อทำบุญตักบาตร พร้อมทั้งซื้อเสื้อผ้า ของใช้แปลก ๆ ใหม่ ๆ ตลอดจนเงินสดให้แก่

พ่อแม่ หลังเทศกาลตรุษสารท หัวหน้าครัวเรือนที่ถูกไม่ได้กลับมาเยี่ยมบ้าน ก็จะพากันนำเอาขนมกระยาสารทที่ทำกัน และผลไม้ที่ถูกในไรนาไปเยี่ยมและฝากให้ถึงในเมือง ทุกครั้งที่ไป ลูก ๆ ก็จะให้เงินสกลเป็นค่าเดินทางกลับและใช้จ่ายอีกด้วย อย่างไรก็ตาม เมื่อเสร็จจากการทำงานในไรนา หากสมาชิกในครัวเรือนคิดถึงผู้ที่ย้ายไปทำงานในกรุงเทพฯ ก็จะไปเยี่ยมเยียนเช่นเดียวกัน เมื่อเปรียบเทียบกับจังหวัดกาฬสินธุ์ การเดินทางติดต่อกับกรุงเทพฯ เป็นไปค่อนข้างลำบากทั้งระยะทางและค่าใช้จ่าย ฉะนั้น หัวหน้าครัวเรือนจึงมีโอกาสติดต่อกับลูกที่ทำงานในเขตเมืองน้อย ทำให้ทัศนคติต่อการย้ายถิ่นของเด็กสาวเข้าสู่กรุงเทพฯ น้อยกว่า

อัตราการหย่าของการตอบ "แล้วแต่" ของหัวหน้าครัวเรือนปราจีนบุรีมีมากกว่ากาฬสินธุ์ และเหตุผลส่วนใหญ่ก็แล้วแต่บุคคล จะเห็นได้ว่า หัวหน้าครัวเรือนปราจีนบุรีไม่มีความเห็นขัดแย้งหรือปฏิเสธต่อการย้ายถิ่นมากนัก ทุกอย่างขึ้นอยู่กับตัวเด็กหนุ่มและเด็กสาวเอง ถ้าหากย้ายเข้าไปแล้วเกิดผลดีถึงเห็นด้วย ในทางตรงกันข้าม หากย้ายถิ่นแล้วเกิดผลเสียหายก็ไม่อยากให้ไป

อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันรัฐบาลได้ปรับปรุงทางหลวงเข้าสู่หมู่บ้านทั้งปราจีนบุรี กาฬสินธุ์ ให้ติดต่อเขตเมืองอื่น ๆ และกรุงเทพฯ ได้ง่ายขึ้น รวดเร็ว สะดวก ด้วยเหตุผล

เช่นนี้อาจจะเป็นผลทำให้อัตราการย้ายถิ่นสูง เข้าสู่เมืองใหญ่และกรุงเทพฯ สูงขึ้น⁶ สิ่งเหล่านี้ก็มีอิทธิพลต่อทัศนคติของหัวหน้าครัวเรือนเกี่ยวกับการย้ายถิ่นของเด็กหนุ่มสาว เข้าสู่เขตเมืองได้ ซึ่งแตกต่างการเดินทางจากหมู่บ้านจังหวัดปราจีนบุรี (ประมาณ 40 ปีก่อน) มายังกรุงเทพฯ ๑ ต้องใช้เวลาเกือบ 2 วัน การเดินทางจะต้องเดินทางทั้งทางบกและทางน้ำ พ่อแม่ก็ไม่อยากให้ลูกออกจากบ้านไปเพราะไม่รู้ว่าเมืองใหญ่จะเป็นอย่างไรจึงไม่อยากให้ลูกออกจากบ้านไป ปัจจุบันการเดินทางใช้เวลาเพียง 3 ชั่วโมง และสามารถเดินทางไปกลับได้ในวันเดียวกัน ความสำคัญของระยะทางก็ลดลง พ่อแม่ก็ลดความกังวลใจได้มากเกี่ยวกับการย้ายถิ่นของลูก จึงมีผลต่อทัศนคติของหัวหน้าครัวเรือนต่อการย้ายถิ่นของเด็กหนุ่มสาวในหมู่บ้านมาก

ปัจจัยทางเศรษฐกิจ

ปัจจัยของการย้ายถิ่นที่สำคัญยิ่ง ได้แก่ เศรษฐกิจครัวเรือน จากการศึกษาของกรมแรงงาน กระทรวงมหาดไทย เมื่อปี พ.ศ. 2508 ได้กล่าวว่า สาเหตุที่สำคัญที่ทำให้ประชากรย้ายถิ่นออกจากภูมิลำเนาเดิมได้แก่ปัจจัยทางเศรษฐกิจ หากครัวเรือนใดมีความเคียดแค้นในเรื่องอาชีพ ที่ดิน ที่ทำมาหากินไม่พอเพียงก็ต้องย้ายถิ่นไปหาที่ทำกิน หรืออาชีพจากท้องถิ่นใหม่ที่มีความอุดมสมบูรณ์กว่า⁷ ในขณะเดียวกันปัจจัยเดียวกันนี้นักน่าจะมีอิทธิพลต่อทัศนคติของหัวหน้าครัวเรือนต่อการย้ายถิ่นเด็กหนุ่มสาวในวิธานิพนธ์เช่นกัน ดังจะแยกกล่าวรายละเอียดดังนี้

⁶Sidney Goldstein, Interrelation between Migration and Fertility in Population Redistribution in Thailand (Report No.5, Institute of Population Studies, Chulalongkorn University, Bangkok: Thai Baeb Press, 1971), p.21.

⁷กรมแรงงาน กระทรวงมหาดไทย, การศึกษาขอเท็จจริงเรื่องการอพยพพลเมืองในประเทศไทย (พระนคร:เอกสารทางวิชาการหมายเลข 7, 2508), หน้า 39.

1. อาชีพ

เป็นที่ทราบอยู่แล้วว่า ประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรม อาชีพของพลเมืองส่วนใหญ่ก็คือเกษตรกรรม ในหมู่บ้านที่ทำการวิจัยก็เช่นกัน หัวหน้าครัวเรือนร้อยละ 60 ก็ประกอบอาชีพนี้ดังตารางที่ 5 ที่แสดงถึงลักษณะอาชีพที่หัวหน้าครัวเรือนทำอยู่ในปีการสำรวจ

ตารางที่ 5 ลักษณะของอาชีพของหัวหน้าครัวเรือนในหมู่บ้านที่ทำการวิจัย

อาชีพ	ภาพสินค้า		ปราจีนบุรี	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
เกษตรกรรม	133	66.5	201	68.9
อุตสาหกรรม ช่อมเครื่อง	-	-	1	0.3
อุตสาหกรรมในครัวเรือน	-	-	7	2.4
การก่อสร้าง	20	10.0	5	1.7
พาณิชยกรรม	3	1.5	24	8.2
การขนส่ง	2	-	4	1.4
การบริการ - ราชการ	37	18.5	35	12.0
ไม่อยู่ในกำลังแรงงาน	7	3.5	15	5.1
รวม	200	100.0	292	100.0

จะเห็นว่า หัวหน้าครัวเรือนภาพสินค้า ประกอบอาชีพเกษตรกรรมถึงร้อยละ 66.5 ส่วนปราจีนบุรีร้อยละ 68.9 กิจกรรมของผู้ที่ประกอบอาชีพนี้ ในรอบปีหนึ่งชาวบ้านในจังหวัดภาพสินค้าจะเริ่มไถนาและหว่านข้าวกล้าในราวเดือนมิถุนายน จากนั้นก็ปักดำ มีงานเล็ก ๆ น้อย ๆ หลังการทำนา ได้แก่ แหบอ บิคปอ และทอเสื่อ มีการปลูกพืชสวนครัวในระยะนี้เล็กน้อย การบำรุงรักษาข้าวในนาเพียงแค่ออกไปดูเป็นครั้งคราวเพื่อดูว่า คับนาขาดหรือไม่ หากทางระบายน้ำออกจากท้องนา ไม่พบว่ามีการถอนวัชพืชหรือใส่ปุ๋ยข้าวเลย

ประมาณเดือนสิงหาคม ถึง พฤศจิกายนเป็นระยะว่างจากการปลูกข้าว ชาวบ้านใช้เวลาว่างในการทอเสื่อ บิดเชือกจากปอ หาบปลา และเข้าป่าเพื่อหาของป่า หน่อไม้จนหมดฤดูฝนก็ถึงฤดูเก็บเกี่ยว ชาวบ้านใช้เวลาในการทำกิจกรรมนี้ถึง 2 เดือน เพื่อเกี่ยวข้าวและนวดข้าว (ใช้แรงคนทั้งหมด) เมื่อเสร็จจากการขนข้าวขึ้นยุ้งแล้ว งานอุตสาหกรรมในบ้าน เช่นทอผ้า ทอเสื่อ เลื่อยไม้ ตลอดจนซ่อมแซมบ้านเรือนและหาบปลา ล่าสัตว์ในป่า ส่วนหมู่บ้านนาเชือกเหนือ (เขตรับน้ำชลประทาน) ก็เริ่มปลูกพืชครั้งที่สอง จำพวกพืชผักสวนครัว ซึ่งใช้ปุ๋ยใส่ควย ฤดูแล้งนี้จะมีงานพิธีกรรม เช่น งานวัด สงกรานต์ บุญบั้งไฟ เป็นต้น ช่วงนี้เองที่สมาชิกของครัวเรือนที่ไม่มีงานทำจะออกนอกหมู่บ้านเพื่อไปหางานทำตามเมืองใหญ่ ๆ เช่น ขอนแก่น กาฬสินธุ์ อุดรธานี และกรุงเทพฯ ฯ ชั่วคราว (seasonal migration) จนกระทั่งถึงฤดูการเพาะปลูกอีกครั้งหนึ่ง ชาวบ้านก็จะกลับมารวมกันทำงานในเกษตรกรรมต่อไป

ส่วนครัวเรือนเกษตรกรรมของหมู่บ้านในจังหวัดปราจีนบุรี แบบแผนของการดำเนินชีวิตคล้ายกันกับจังหวัดกาฬสินธุ์ กล่าวคือ ตั้งแต่เดือนเมษายน - สิงหาคม เป็นฤดูการเพาะปลูก การไถนาขึ้นหากเป็นนาหว่าน (ประมาณ 2 ใน 3 ของที่นาทั้งหมด) จะจ้างรถไถเพื่อแทนการไถนาด้วยควาย ส่วนนาค่านนี้ยังคงใช้ควายไถอยู่ การทำงานส่วนใหญ่ยังใช้วิธีการแลกเปลี่ยนแรงงานกัน หรือที่เรียกว่า "ลงแขก" ในการปักดำ หากเจ้าของที่นารายไหนต้องการไถงานของตนเสร็จเร็วก็จะจ้างแรงงานช่วยในอัตราไร่ละ 20 - 30 บาท หลังจากเสร็จจากฤดูการปักดำ กลุ่มสมาชิกของครัวเรือนบางส่วนจะพากันไปรับจ้างทำไร่ (เช่นขุดมันสำปะหลัง ถากหญ้าไร่มันสำปะหลัง มันเทศ ถั่วลิสง เป็นต้น) ที่บริเวณเขตติดต่อระหว่างอำเภอศรีมหาโพธิ์กับกิ่งอำเภอสนามไชย จังหวัดฉะเชิงเทรา และไร่ที่จังหวัดชลบุรี เช่นไร่อ้อย เป็นต้น รวมทั้งการรับจ้างเลื่อยไม้ในหมู่บ้านเดียวกัน บางส่วนจะไปหางานทำชั่วคราวในกรุงเทพฯ ฯ (หากได้งานดีก็จะทำประจำเลยก็มี) ส่วนสมาชิกที่อยู่บ้านซึ่งมักจะเป็นหัวหน้าครัวเรือนจะใช้เวลาในการเกี่ยวหญ้าให้ควายออกไปบำรุงรักษาไร่นา เช่น ฉีกยากำจัดวัชพืช หวานปุ๋ย ตลอดจนซ่อมแซมบ้านเรือน

จนกระทั่งถึงกลางเดือนพฤศจิกายน สมาชิกที่ออกจากบ้านไปทำงานที่อื่นจะกลับมา
 ในหมู่บ้านเพื่อเกี่ยวข้าว การแลกเปลี่ยนแรงงานก็มีขึ้นอีก บางครั้งต้องจ้างแรงงานเพื่อให้
 เก็บเกี่ยวเสร็จทันฤดูกาลในอัตราไร่ละ 25 - 40 บาท การนวดข้าว ส่วนใหญ่ใช้ควายนวด
 บางรายเท่านั้นที่ใช้รถไถนวด เมื่อเสร็จฤดูการเกี่ยวเกี่ยวในราวปลายเดือนกุมภาพันธ์
 ชาวบ้านก็เริ่มปลูกพืชผักสวนครัว ซึ่งจะปลูกเพียงครัวเรือนละ 10 - 20 ตารางวา และใช้
 เวลาเพียง 2 - 3 ชั่วโมงตอนบ่ายในการเตรียมดิน รดน้ำ ใส่ปุ๋ยเป็นต้น ในช่วงนี้เอง
 ชาวบ้านบางส่วนก็จะออกจากหมู่บ้านไปรับจ้างทำเกษตรกรรมที่ท้องดินอื่นอีกช่วงหนึ่ง เวลา
 วางแต่ละช่วงของปี ชาวบ้านบางคนจะใช้เวลาในการถักหมวก (ใช้ไม้ไผ่ถักเป็นแถบเล็ก ๆ
 เพื่อนำไปเย็บเป็นหมวก) และขายให้แก่ร้านเย็บหมวกทั้งในหมู่บ้านเองและหมู่บ้านอื่น
 เด็กสายในหมู่บ้าน 5 คนจะออกจากหมู่บ้านไปรับจ้างเย็บเสื้อยกทรงตามร้านค้าที่ตลอดอำเภอ
 ศรีมหาโพธิ์ ตามปกติจะมีรายได้วันละ 10 - 20 บาท เด็กสาวดังกล่าวจะกลับมาช่วย
 ครอบครัวยุติการทำไร่มาทุกครั้ง

ทุกครัวเรือนจะเลี้ยงสัตว์เลี้ยง เช่นหมูพันธุ์ผสม ไก่ เป็ดพันธุ์พื้นเมือง ส่วนใหญ่ใช้
 บริโภค ที่เหลือก็ขายเป็นรายได้เงินสดแก่ครัวเรือน ครัวเรือนเกษตรกรรมจะเลี้ยงวัวและ
 ควายไถนวดบ้านเพื่อใช้แรงงาน

อาชีพนอกจากเกษตรกรรม หัวหน้าครัวเรือนอาชีพสินธุ์ประกอบอาชีพในการก่อสร้าง
 ร้อยละ 10 เพราะอยู่ใกล้กับเขื่อนลำปาว มีการก่อสร้างอยู่เสมอ ส่วนการบริการ-ราชการ
 นั้นมีจำนวนถึงร้อยละ 18.5 แยกเป็นข้าราชการครู ผู้ใหญ่บ้าน 5 คน นอกนั้นก็ออกไปรับจ้าง
 ทำงานในตัวเขื่อน เช่นเป็นยามรักษาการ กรรมกร และอื่น ๆ หัวหน้าครัวเรือนปรำจิ้นบุรี
 อาชีพพาณิชย์กรรมมีจำนวนร้อยละ 8.2 เนื่องจากหมู่บ้านกระจายกันออกไปตามปลายนาเป็น
 กลุ่ม ๆ แต่ละกลุ่มก็จะมีร้านค้า อาชีพบริการ-ราชการมีจำนวนร้อยละ 12.0 แยกเป็นครู
 กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน 6 คน ที่เหลือประกอบไปด้วยครัวเรือนที่ไม่ทำเกษตรกรรม อาศัยการรับจ้าง
 ทั่ว ๆ ไป ทั้งงานเกษตรกรรม และไม่ใช้เกษตรกรรม ในฤดูกาลเพาะปลูก เก็บเกี่ยว
 ผู้ว่าจ้างจะติดต่อกับตัวแทนของครัวเรือนที่รับจ้าง หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า "หัวทอน" ให้หา
 สมาชิกไปทำงาน ผู้ว่าจ้างจะให้ค่าบริการแก่ "หัวทอน" เป็นสองเท่าของงานที่เขาทำ
 รวมทั้งอาหารกลางวันอย่างดีในขณะที่ทำงาน การว่าจ้างแรงงานนี้ บางครั้งก็ไปเป็นแรม

เดือน เช่น อำเภอเมืองปราจีนบุรี อำเภอบ้านสร้าง จังหวัดเดียวกัน ตลอดจนจังหวัดนครนายก และอยุธยา เป็นต้น เนื่องจากมีรายได้เป็นเงินสดตลอดปี ทำให้ผู้ประกอบการอาชีพทางพาณิชย์กรรม มากด้วย

กล่าวโดยสรุป อาชีพของหัวหน้าครัวเรือนทั้งสองจังหวัดมีลักษณะคล้ายกันมาก กล่าวคือ อาชีพของส่วนใหญ่คือเกษตรกรรม อาชีพที่ไม่ใช่เกษตรกรรม ซึ่งได้แก่ อุตสาหกรรม ก่อสร้าง พาณิชยกรรม การขนส่งและการบริการ ราชการ มีจำนวนร้อยละ 30.0 และ 26.0 ของกาฬสินธุ์ และปราจีนบุรี ตามลำดับ นอกจากนี้ ยังมีหัวหน้าครัวเรือนที่ไม่อยู่ในกำลังแรงงาน ซึ่งเป็นผู้หยุดการประกอบอาชีพเนื่องจากความชราภาพ รวมทั้งหัวหน้าครัวเรือนที่ป่วย พุพพลภาพ ซึ่งกาฬสินธุ์มีจำนวนร้อยละ 3.5 ปราจีนบุรีร้อยละ 5.1

ตารางที่ 6 แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างอาชีพหลักของหัวหน้าครัวเรือนต่อทัศนคติ เกี่ยวกับการย้ายถิ่นของเด็กหนุ่มสาว จะเห็นได้ว่า จังหวัดกาฬสินธุ์ หัวหน้าครัวเรือนที่ประกอบอาชีพที่ไม่ใช่เกษตรกรรม เห็นชอบกับการย้ายถิ่นของเด็กหนุ่มสาวเข้าสู่เขตเมืองอื่น ๆ มากกว่าผู้ที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม สำหรับการย้ายถิ่นเข้ากรุงเทพฯ แล้ว หัวหน้าครัวเรือนเกษตรกรรมกลับเห็นชอบมากกว่าร้อยละ 69.9 ต่อ 61.4 ของเด็กหนุ่ม และ 24.1 ต่อ 20.0 ของเด็กสาว เมื่อเปรียบเทียบกับจังหวัดปราจีนบุรีแล้ว จะเห็นว่าลักษณะคล้ายกัน กล่าวคือ หัวหน้าครัวเรือนที่ประกอบอาชีพพวกเกษตรกรรมเห็นชอบกับการย้ายถิ่นของเด็กหนุ่มสาวเข้าเขตเมืองอื่น ๆ ส่วนทัศนคติต่อการย้ายถิ่นของเด็กสาวเข้าสู่กรุงเทพฯ นั้น หัวหน้าครัวเรือนเกษตรกรรมเห็นชอบมากกว่า ทั้งนี้เป็นเพราะหัวหน้าครัวเรือนที่ประกอบอาชีพนอกเกษตรกรรมนั้นมีความรู้และความสามารถในงานนอกเกษตรกรรมอยู่แล้ว สามารถหางานทำได้ตามจังหวัดใหญ่ ๆ ได้ แต่เมื่อเปรียบเทียบกับช่างฝีมือในกรุงเทพฯ แล้ว ยอมต่อยกว่า ฉะนั้น จึงเห็นว่างานในเขตเมืองอื่น ๆ เหมาะสมกับความสามารถของตนมากกว่าในกรุงเทพฯ สิ่งนี้อาจจะเป็นเหตุผลที่สำคัญ ทำให้เขามีทัศนคติที่ดีต่อเขตเมืองอื่น ๆ ส่วนหัวหน้าครัวเรือนที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมนั้นไม่มีความรู้ความสามารถอย่างอื่น จึงเห็นว่าในกรุงเทพฯ มีงานที่ไม่ต้องใช้ทักษะจำนวนมากกว่ต่างจังหวัด หากเด็กหนุ่มสาวย้ายถิ่นไปแล้ว การหางานทำได้ง่ายถ้าหากไม่เลือกงาน อย่างไรก็ตาม หัวหน้าครัวเรือน

ตารางที่ 6 อัตราส่วนร้อยละของอาชีพหลักของหัวหน้าครัวเรือนต่อทัศนคติของหัวหน้าครัวเรือนเกี่ยวกับการขายดินของเด็กหนุ่ม สาว เข้าสู่เขตเมือง

หมู่บ้านในจังหวัด	อาชีพของหัวหน้าครัวเรือน	รวม	เด็กหนุ่มเข้าสู่เขตเมืองอื่น ๆ					เด็กหนุ่มเข้าสู่กรุงเทพฯ				เด็กสาวเข้าสู่เขตเมืองอื่น ๆ				เด็กสาวเข้าสู่กรุงเทพฯ			
			ดี	แล้วแต่	ไม่ดี	ไม่ทราบ	ไม่ตอบ	ดี	แล้วแต่	ไม่ดี	ไม่ทราบ	ดี	แล้วแต่	ไม่ดี	ไม่ทราบ	ดี	แล้วแต่	ไม่ดี	ไม่ทราบ
กาฬสินธุ์	เกษตรกรรวม	100 (133)	65.4	15.8	18.8	-	-	69.9	16.5	13.5	-	21.8	15.8	62.4	-	24.1	19.5	56.4	-
	อาชีพที่ไม่ใช่เกษตรกร	100 (60)	71.7	10.0	18.3	-	-	61.7	18.3	18.3	1.7	30.0	20.0	50.0	-	20.0	23.3	56.7	-
	ไม่อยู่ในกำลังแรงงาน	100 (7)	85.7	-	14.3	-	-	100.0	-	-	-	42.9	14.3	42.9	-	42.9	-	57.1	-
	รวม	100 (200)	68.0	13.5	18.5	-	-	68.5	16.5	14.5	0.5	25.0	17.0	58.0	-	23.5	20.0	56.5	-
	χ^2	2,653	.05 -- 9.49 .01 ---7.78					6,782 .05 -- 12.6 .01 --10.6				3,883 .05 -- 9.49 .01 --7.78				3,195 .05 -- 9.49 .01 -- 7.78			
ปราจีนบุรี	เกษตรกรรวม	100 (201)	63.7	23.4	12.4	0.5	-	62.2	21.9	15.4	0.5	29.4	29.9	39.9	1.5	36.8	27.4	34.3	1.5
	อาชีพที่ไม่ใช่เกษตรกร	100 (76)	68.4	22.4	7.9	-	1.3	69.7	18.4	10.5	1.3	32.9	35.5	28.9	2.6	30.3	32.9	35.5	1.3
	ไม่อยู่ในกำลังแรงงาน	100 (15)	46.7	26.7	26.7	-	-	53.3	26.7	20.0	-	13.3	33.3	46.7	6.7	46.7	13.3	40.0	-
	รวม	100 (292)	64.0	23.3	12.0	0.3	0.3	63.7	21.2	14.4	0.7	29.5	31.5	37.0	2.1	35.6	28.1	34.9	1.4
	χ^2	8,128	.05 -- 15.5 .01 -- 13.4					3,206 .05 -- 12.6 .01 -- 10.6				6,195 .05 -- 12.6 .01 --10.6				3,401 .05 -- 12.6 .01 -- 10.6			

ที่ประกอบที่ไม่ใช่เกษตรกรรม มีประสบการณ์ต่อเขตเมืองมากกว่า จะสังเกตจากคำตอบ "ไม่คือ" หรือไม่เห็นด้วยนั้น จะเห็นว่า หัวหน้าครัวเรือนปราจีนบุรีที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ไม่เห็นชอบกับการย้ายถิ่นของเด็กหนุ่มสาวเข้าสู่เขตเมืองและกรุงเทพฯ มากกว่าผู้ประกอบอาชีพที่ไม่ใช่เกษตรกรรม นอกจากการย้ายถิ่นของเด็กสาวเข้าสู่กรุงเทพฯ เท่านั้น ที่ทัศนคติไม่เห็นด้วยเท่ากับของหัวหน้าครัวเรือนทั้งสองอาชีพ สำหรับหัวหน้าครัวเรือนกาฬสินธุ์ การย้ายเข้าเขตเมืองอื่น ๆ ของเด็กหนุ่ม และการย้ายเข้ากรุงเทพฯ ของเด็กสาว หัวหน้าครัวเรือนทั้งสองอาชีพมีทัศนคติไม่เห็นด้วยในอัตราอ้อยละเท่ากัน ถึงแม้ว่าความแตกต่างระหว่างอาชีพของหัวหน้าครัวเรือนจะทำให้ทัศนคติต่อการย้ายถิ่นแตกต่างกันก็ตาม แต่เมื่อพิจารณาถึงความแตกต่างทางสถิติแล้ว ปรากฏว่า ไม่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ทั้งนี้ เป็นเพราะการประกอบอาชีพในหมู่บ้านที่ทำการวิจัยทั้งสองจังหวัด หัวหน้าครัวเรือนมิได้ประกอบอาชีพหลักแต่อย่างใดเลย เช่น ผู้ที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม หลังจากเสร็จการทำงานแล้ว ก็ทำงานอย่างอื่นดังที่กล่าวถึงลักษณะของการทำงานข้างตน ส่วนผู้ที่ประกอบอาชีพนอกเกษตรกรรม ส่วนใหญ่ก็ยังคงพึ่งพาอาศัยกับคนที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมอยู่ แม้แต่การก่อสร้าง พาณิชยกรรม และการบริการ มักจะเกี่ยวพันซึ่งกันและกันอยู่เสมอ ฉะนั้น ทัศนคติของหัวหน้าครัวเรือนที่มีต่อการย้ายถิ่นของเด็กหนุ่มสาวจึงไม่ต่างกันมาก

2. ที่ดิน

จากการพิจารณาเรื่องอาชีพของหัวหน้าครัวเรือน อาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลักของหัวหน้าครัวเรือนในหมู่บ้านที่ทำการวิจัย ฉะนั้น ปัจจัยสำคัญที่เกี่ยวกับอาชีพนี้ก็คือ ที่ดิน หากครัวเรือนใดมีที่ทำกินน้อยหรือไม่เพียงพอ ต้องอพยพออกจากท้องถิ่นเดิมไปหาที่ ๆ มีที่ดินหรือเช่าเขตเมืองเพื่อประกอบอาชีพนอกเกษตรกรรมต่อไป ที่ดินสามารถแยกพิจารณาได้ดังต่อไปนี้

ก. ที่ดินที่เป็นเจ้าของที่ใช้ในการเกษตรกรรม

จากรายงานการวิจัยของ อุทิศ นาคสวัสดิ์ เกี่ยวกับการเป็นเจ้าของที่ดินในภาคกลาง พบว่า โดยเฉลี่ยครัวเรือนละ 42.0 ไร่⁸ ส่วนหมู่บ้านที่ทำการวิจัยนั้น ครัวเรือนจังหวัดกาฬสินธุ์ที่มีที่ดินของตนเองโดยเฉลี่ยเพียงครัวเรือนละ 15.5 ไร่ ปราจีนบุรี 18.6 ไร่ ซึ่งน้อยกว่าการศึกษาของ อุทิศ นาคสวัสดิ์ ถึง 2 เท่า

ลักษณะของการเป็นเจ้าของที่ดินนี้ ครัวเรือนที่มีที่ดินสูงสุดของกาฬสินธุ์ จำนวน 95 ไร่ ส่วนจังหวัดปราจีนบุรี 185 ไร่ แม้ว่าครัวเรือนในจังหวัดปราจีนบุรีจะมีขนาดของที่ดินมากกว่าก็ตาม มิได้หมายความว่าจจะร่ำรวยกว่า แท้ที่จริงแล้วใช้ที่ดินเป็นนาหวานส่วนใหญ่ ส่วนการทำนาที่ใช้เครื่องทุ่นแรง(รถไถ) ช่วย ตลอดจนต้องจ้างแรงงานมากในการเก็บเกี่ยว อย่างไรก็ตาม การเป็นเจ้าของที่ดินก็เป็นดัชนีหนึ่งที่จะชี้ให้เห็นถึงภาวะการมีงานทำของสมาชิกและรายได้ในครัวเรือน

ตารางที่ 7 แสดงให้เห็นถึงขนาดของที่ดินที่เป็นเจ้าของ ซึ่งจำนวนผู้มีที่ดินนั้นได้แบ่งออกเป็น 3 ระดับตามจำนวนของครัวเรือนที่เป็นเจ้าของที่ดิน ร้อยละ 33 แรกเป็นครัวเรือนที่เป็นเจ้าของที่ดินขนาดเล็ก ร้อยละ 33 ถัดมาเป็นเจ้าของที่ดินขนาดปานกลาง ส่วนที่เหลืออีกร้อยละ 33 เป็นครัวเรือนที่เป็นเจ้าของที่ดินขนาดใหญ่ ตามวิธีการทางสถิติดังนี้

⁸อุทิศ นาคสวัสดิ์, รายงานผลการวิจัยเรื่องภาระหนี้สินและการค้าขายของชาวนาภาคกลาง ประเทศไทย พ.ศ. 2510-2511 (พระนคร: พุทธอุปถัมภ์การพิมพ์, 2512),
หน้า 36.

ตารางที่ 7 อัตราส่วนร้อยละของการเป็นเจ้าของที่ดินของครัวเรือนต่อทัศนคติเกี่ยวกับการย้ายถิ่นของ เด็กหนุ่มสาว

หมู่บ้านในจังหวัด	การเป็นเจ้าของที่ดินของครัวเรือน	รวม	เด็กหนุ่มเข้าสี่เขตเมืองอื่น ๆ					เด็กหนุ่มเข้าสี่กรุงเทพฯ				เด็กสาวเข้าสี่เขตเมืองอื่นๆ				เด็กสาวเข้าสี่กรุงเทพฯ				
			ดี	เลวแต่	ไม่ดี	ไม่ทราบ	ไม่ตอบ	ดี	เลวแต่	ไม่ดี	ไม่ทราบ	ดี	เลวแต่	ไม่ดี	ไม่ทราบ	ดี	เลวแต่	ไม่ดี	ไม่ทราบ	
กาฬสินธุ์	ไม่มีที่ดิน	100 (62)	71.0	14.5	14.5	-	-	72.6	11.3	16.1	-	30.6	12.9	56.5	-	21.0	19.4	59.7	-	
	ที่ดินน้อย 1 - 13 ไร่	100 (43)	72.1	11.6	16.3	-	-	69.8	14.0	16.3	-	11.6	14.0	74.4	-	18.6	20.9	60.5	-	
	ปานกลาง 14 - 31 ไร่	100 (64)	67.2	14.1	18.8	-	-	64.1	23.4	10.9	1.6	28.1	25.0	46.9	-	31.3	17.2	51.6	-	
	มาก 32 ไร่ขึ้นไป	100 (31)	58.1	12.9	29.0	-	-	67.8	16.1	16.1	-	25.8	12.9	61.3	-	19.4	25.8	54.8	-	
	รวม	100 (200)	68.0	13.5	18.5	-	-	68.5	16.5	14.5	0.5	25.0	17.0	58.0	-	23.5	20.0	56.5	-	
	χ^2	3.332			.05	--12.6		6.355		.05	--16.9		11.134		.05	--12.6		3.799		.05
				.01	--10.6				.01	--14.7				.01	--10.6				.01	--10.6
ปราจีนบุรี	ไม่มีที่ดิน	100 (120)	65.0	20.8	12.5	0.8	0.8	60.8	20.8	17.5	0.8	31.7	30.0	35.0	3.3	34.2	25.8	37.5	2.5	
	ที่ดินน้อย 1 - 13 ไร่	100 (63)	66.7	27.0	6.3	-	-	55.6	25.4	17.5	1.6	36.5	30.2	31.7	1.6	39.7	31.7	27.0	1.6	
	ปานกลาง 14 - 31 ไร่	100 (43)	53.5	20.9	25.6	-	-	65.1	18.6	16.3	-	23.3	20.9	53.5	2.3	37.2	23.3	39.5	-	
	มาก 32 ไร่ขึ้นไป	100 (66)	66.7	25.8	7.6	-	-	75.8	19.7	4.5	-	22.7	42.4	34.8	-	33.3	31.8	34.8	-	
	รวม	100 (292)	64.0	23.3	12.0	0.3	0.3	63.7	21.2	14.4	0.7	29.5	31.5	37.0	2.1	35.6	28.1	34.9	1.4	
	χ^2	14.124			.05	--21.0		10.375		.05	--16.9		13.221		.05	--16.9		5.953		.05
				.01	--18.5				.01	--14.7				.01	--14.7				.01	--14.7

นำเอาขนาดของที่ดินทั้งสองจังหวัดมาเรียงลำดับจากน้อยไปหามากเพื่อหาความถี่หรือระยะของความถี่และระยะของความถี่สะสม จากระยะของความถี่สะสมนี้จะเรียงตั้งแต่ 0 - 100 จากนั้นก็แบ่งออกเป็น 3 ช่วง ๆ ละระยะ 33 เพื่อหากลับไปยังขนาดของที่ดินว่าเป็นเท่าไร จากการคิดตามวิธีการนี้ ระยะ 33 แรกเป็นครัวเรือนที่มีขนาดของที่ดินน้อย มีที่ดินที่เป็นเจ้าของ 1 - 13 ไร่ ที่ดินขนาดปานกลางอยู่ระหว่างระยะ 33 - 66 มีขนาดของที่ดินระหว่าง 14 - 31 ไร่ นอกจากนั้นเป็นผู้ที่มีที่ดินขนาดใหญ่ จากตารางที่ 7 นี้เองยังได้แยกผู้ที่ไม่มียากที่ดินเป็นของตนเองเลย ซึ่งกาฬสินธุ์มีจำนวนระยะ 31.0 ปราชินบุรีระยะ 41.1 อีกด้วย

เมื่อพิจารณาถึงขนาดของที่ดินที่เป็นเจ้าของ กับทัศนคติของหัวหน้าครัวเรือนต่อการย้ายถิ่น จังหวัดกาฬสินธุ์ หัวหน้าครัวเรือนที่ไม่มีที่ดินเลย และมีขนาดที่ดินเป็นของตนเองแล้วจะมีทัศนคติเห็นชอบกับการย้ายถิ่นของเด็กหนุ่มเข้าสู่เขตเมืองอื่น ๆ และกรุงเทพฯ สูง คือระยะ 71.0, 72.1 และ 72.6, 69.8 ตามลำดับ ส่วนการย้ายถิ่นของเด็กสาว หากเข้าสู่เขตเมืองอื่น ๆ หัวหน้าครัวเรือนที่ไม่มีที่ดินเลยจะตอบเห็นด้วยสูงสุด คือระยะ 30.6 ถ้าเป็นกรุงเทพฯ หัวหน้าครัวเรือนที่มีขนาดที่ดินปานกลางและใหญ่จะตอบเห็นด้วยระยะ 28.1 และ 25.8 ตามลำดับ ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะการย้ายถิ่นของเด็กสาวเข้าสู่กรุงเทพฯ เพื่อไปหาประสบการณ์ และความรู้ เช่น คัดนม เย็บผ้า หากกลับมาอยู่หมู่บ้านเดิมอีก ก็พอมือหมุนให้ตั้งร้านค้าในหมู่บ้านได้ แต่มีจำนวนไม่น้อยที่เห็นว่าไม่ดี

จังหวัดปราชินบุรี หัวหน้าครัวเรือนที่มีที่ดินที่เป็นเจ้าของขนาดเล็ก มีทัศนคติเห็นด้วยกับการย้ายถิ่นของเด็กสาวสูงสุด ส่วนทัศนคติต่อการย้ายถิ่นของเด็กหนุ่ม หัวหน้าครัวเรือนที่มีที่ดินขนาดใหญ่กลับเห็นด้วยกับการย้ายถิ่นของเด็กหนุ่มสูงสุดของการย้ายเข้าเขตเมืองอื่น ๆ และกรุงเทพฯ ตามลำดับ ทั้งนี้จากประสบการณ์ของผู้เขียนเองพบว่า ผู้ที่มีที่ดินขนาดใหญ่จังหวัดปราชินบุรี มักจะไม่เป็นผู้ที่ทำการเกษตรกรรมเอง หรือหากทำเองก็ใช้เครื่องทุ่นแรงช่วยมาก รวมทั้งผู้ที่มีที่ดินขนาดใหญ่มักจะเป็นพวกนายทุน ครุ กำนัน พวกนี้ต้องการให้ลูกชายของตนได้รับความรู้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งส่งไปเรียน เมื่อเรียนสำเร็จก็ทำงานที่กรุงเทพฯ เลย ทำให้ทัศนคติที่ดีต่อการย้ายถิ่นของเด็กหนุ่มสูง

อย่างไรก็ตาม ความแตกต่างระหว่างการเป็นเจ้าของที่ดินในระดับต่าง ๆ ไม่ได้มีส่วนทำให้ทัศนคติของหัวหน้าครัวเรือนต่อการย้ายถิ่นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ทั้งนี้ เจ้าของที่ดินไม่ว่าจะขนาดใหญ่หรือขนาดเล็ก หรือไม่มีที่ดินเลย ต่างมีทัศนคติคล้ายคลึงกันมาก กล่าวคือ มักจะมีความเห็นว่า การย้ายเข้าไปอยู่เขตเมืองอื่น ๆ และกรุงเทพฯ เป็นสิ่งที่นำมาซึ่งเกียรติยศ มีชาวบ้านปราจีนบุรีบางคนกล่าวว่า เขาไม่มีอะไรเป็นทรัพย์สินสมบัติของตนเองเลย ฉะนั้น จึงส่งลูก ๆ ไปทำงานในกรุงเทพฯ มาก ลูกส่งเงินให้เขาใช้ตลอดปี ทำให้เขาไม่เดือดร้อน รวมทั้งทำให้เขาได้รับการเคารพนับถือจากเพื่อนบ้านด้วย และพูดได้ว่าลูกเขาไปทำงานในกรุงเทพฯ ด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้ ทำให้หัวหน้าครัวเรือนอื่น ๆ เห็นชอบกับการย้ายถิ่นของเด็กหนุ่มสาวไปด้วย อย่างไรก็ตาม คำถามที่ถามหัวหน้าครัวเรือนมิได้จำเพาะว่าต้องเป็นลูกของผู้ตอบ ผู้ตอบอาจเห็นดีด้วยกับการย้ายถิ่นของเด็กหนุ่มสาวคนอื่น ๆ ได้ ในขณะที่ไม่ยอมให้ลูกของตนไป ซึ่งเรื่องนี้จะได้อภิปรายในตอนท้ายของบทวิเคราะห์นี้

ข. ที่ดินถือครองที่ใช้ในการทำเกษตรกรรม

ครัวเรือนในท้องที่วิจัย บางครัวเรือนเป็นเจ้าของที่ดินแต่ไม่ได้ทำเกษตรกรรม อาจให้เขาทั้งหมดหรือให้เขาบางส่วน หรือทิ้งว่างไว้ หรือให้ญาติพี่น้องทำโดยไม่คิดค่าเช่า บางครัวเรือนไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง ต้องเช่าที่ดินผู้อื่นทำ⁹ หรือทำเกษตรกรรมจากญาติพี่น้องโดยไม่เสียค่าเช่า หรือจากที่ดินว่างเปล่า ลักษณะเช่นนี้อาจมีผลต่อทัศนคติเกี่ยวกับ

⁹จังหวัดกาฬสินธุ์มีผู้เช่าที่ดิน 8 ราย หรือร้อยละ 6 ของผู้ประกอบการอาชีพเกษตรกรรมทั้งหมด ส่วนปราจีนบุรีมีครัวเรือนที่เช่าที่ดินถึง 91 ราย หรือร้อยละ 45 ของผู้ประกอบการทั้งหมด อัตราค่าเช่าที่ดินจะใช้จ่ายเงินสดหรือข้าวก็ได้แล้วแต่จะตกลงกัน เช่น ในปีการสำรวจ ชาวนาจะเช่าที่ดินเป็นแปลง ๆ ต่อค่าเช่า 1000-3000 บาท แล้วแต่คุณภาพของดิน ส่วนค่าเช่าที่เป็นข้าว จะใช้อัตราร้อย 1 ต่อ 2 หรือ 1 ต่อ 3 หรือ 2 ต่อ 3 แล้วแต่คุณภาพของที่ดินและข้อตกลง

การย้ายถิ่นของเด็กหนุ่มสาวได้ โดยจะพิจารณาควบคู่ไปกับจำนวนสมาชิกของครัวเรือน ทั้งนี้ เนื่องจากครัวเรือนที่ทำเกษตรกรรมจากที่ดินขนาดเล็ก แต่หากมีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนหลายคน หัวหน้าครัวเรือนก็อาจจะต้องการให้สมาชิกบางคนออกไปทำงานที่อื่น ตรงกันข้าม ครัวเรือนที่ทำเกษตรกรรมบนที่ดินขนาดใหญ่ อาจจะไม่เห็นด้วยกับการย้ายถิ่นของเด็กหนุ่มสาวก็ได้

ตารางที่ 8 จะเห็นว่า ที่ดินถือครองที่ใช้ในการเกษตรกรรม ใต้แบ่งออกเป็น 3 ระดับ คือ ครัวเรือนที่มีที่ดินถือครองขนาดเล็ก ปานกลาง ใหญ่ และยังมีครัวเรือนที่ประกอบอาชีพอย่างอื่นอีกส่วนหนึ่งด้วย ส่วนขนาดของครัวเรือนก็แบ่งออกเป็น 3 ขนาดเช่นกัน คือ ครัวเรือนขนาดเล็ก 1 - 4 คน ปานกลาง 5 - 6 คน และขนาดใหญ่ 7 คนขึ้นไป

ในกลุ่มครัวเรือนที่ใช้ที่ดินขนาดเล็ก หัวหน้าครัวเรือนกาฟลินธุ์ที่มีสมาชิกครัวเรือนจำนวนน้อยและมาก มีแนวโน้มเห็นชอบต่อการย้ายถิ่นของเด็กหนุ่มสูง ทั้งนี้เพราะ การใช้ที่ดินขนาดเล็ก หัวหน้าครัวเรือนมีอาชีพหลักเป็นอย่างอื่น และทำการเกษตรกรรมเพียงเพื่อบริโภคเท่านั้น จึงไม่มีความเห็นในการใช้แรงงานมาก ส่วนหัวหน้าครัวเรือนที่มีจำนวนสมาชิกปานกลาง กลับมีความเห็นชอบในการย้ายถิ่นของเด็กหนุ่มในอัตราร้อยละที่ต่ำ สำหรับการย้ายถิ่นของเด็กสาว หัวหน้าครัวเรือนส่วนใหญ่มากกว่าร้อยละครึ่งไม่เห็นชอบต่อการย้ายถิ่นเข้าทั้งเขตเมืองอื่น ๆ และกรุงเทพฯ ส่วนปราจีนบุรี หัวหน้าครัวเรือนที่มีจำนวนสมาชิกครัวเรือนมากกว่า เห็นชอบต่อการย้ายถิ่นของเด็กหนุ่มมากกว่าหัวหน้าครัวเรือนที่มีสมาชิกจำนวนน้อยกว่า แต่หากผู้ที่ย้ายถิ่นเป็นเด็กสาว ไม่ว่าจะเข้าเขตเมืองอื่น ๆ หรือกรุงเทพฯ ส่วนใหญ่หัวหน้าครัวเรือนจะไม่เห็นด้วยกับการย้ายถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งครอบครัวที่มีสมาชิกจำนวนมาก

ในกลุ่มครัวเรือนที่ใช้ที่ดินขนาดปานกลาง หัวหน้าครัวเรือนกาฟลินธุ์ส่วนมากที่มีจำนวนสมาชิกมากขึ้น หรือขนาดปานกลางตั้งแต่ห้าคนขึ้นไป เห็นชอบต่อการย้ายถิ่นของเด็กหนุ่ม และไม่คอยเห็นชอบต่อการย้ายถิ่นของเด็กสาว ปราจีนบุรี จำนวนสมาชิกในครัวเรือนไม่มีแบบลักษณะความสัมพันธ์ที่สอดคล้องเกี่ยวกับการย้ายถิ่น แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า หัวหน้าครัวเรือนที่มีสมาชิก 5 - 6 คน เห็นชอบต่อการย้ายถิ่นไปสู่เขตเมืองและกรุงเทพฯ มากกว่าหัวหน้าครัวเรือนขนาดเล็กและใหญ่

ตารางที่ 8 อัตราส่วนร้อยละของทัศนคติของหัวหน้าครัวเรือนเกี่ยวกับภาระงานของเพศผู้และสตรีในครัวเรือน จำนวนการรวมทัศนคติของสตรีในการทำเกษตรกรรม และชนบทครัวเรือน

หมู่บ้านในจังหวัด	ขนาดทัศนคติของครัวเรือน การเกษตรกรรม ครัวเรือนที่ ประกอบอาชีพอื่น	ขนาดครัวเรือน	จำนวน	เด็กหนุ่มเข้าเขตเมืองอื่น ๆ					เด็กหนุ่มเข้าเขตกรุงเทพฯ				เด็กสาวเข้าเขตเมืองอื่น ๆ				เด็กสาวเข้าเขตกรุงเทพฯ				
				ดี	พอ	ไม่	ไม่ทราบ	ไม่สนใจ	ดี	พอ	ไม่	ไม่ทราบ	ดี	พอ	ไม่	ไม่ทราบ	ดี	พอ	ไม่	ไม่ทราบ	
ภาคใต้	1-10 ไร่	-	100 (59)	71.7	13.6	15.2	0	0	71.1	11.9	17.0	0	37.3	10.2	52.5	0	25.4	15.3	59.3	0	
		1-4	100 (17)	83.3	16.7	0	0	0	91.7	8.3	0	0	16.7	8.3	75.0	0	16.7	33.3	50.0	0	
		5-6	100 (15)	46.7	33.3	20.0	0	0	53.4	33.3	13.3	0	13.3	26.7	60.0	0	13.3	6.7	80.0	0	
		รวม	100 (43)	67.4	18.6	14.0	0	0	67.5	20.9	11.6	0	14.0	16.3	69.7	0	18.6	18.6	62.8	0	
	11-20 ไร่	1-4	100 (9)	44.4	11.2	44.4	0	0	33.3	22.2	44.5	0	11.1	33.3	55.6	0	22.2	22.2	55.6	0	
		5-6	100 (18)	83.3	5.6	11.1	0	0	83.3	5.6	11.1	0	11.1	38.9	50.0	0	22.2	22.2	55.6	0	
		รวม	100 (27)	70.8	4.2	25.0	0	0	70.8	16.7	17.5	0	33.3	4.2	67.5	0	33.3	12.5	54.2	0	
		รวม	100 (51)	70.6	5.9	23.5	0	0	70.6	13.7	17.7	0	21.6	21.6	56.8	0	27.5	17.7	54.8	0	
	21 ไร่ขึ้นไป	1-4	100 (5)	40.0	40.0	20.0	0	0	40.0	40.0	20.0	0	0	20.0	80.0	0	0	40.0	60.0	0	
		5-6	100 (13)	53.8	23.1	23.1	0	0	61.5	30.8	0	7.7	23.0	38.5	38.5	0	23.0	38.5	38.5	0	
		รวม	100 (18)	69.0	10.3	20.7	0	0	77.4	13.8	13.8	0	27.6	33.8	58.6	0	24.1	24.1	51.8	0	
		รวม	100 (47)	61.7	17.0	21.3	0	0	66.0	21.3	10.6	2.1	23.4	21.3	55.3	0	21.3	29.8	48.9	0	
	ภาคเหนือ	1-10 ไร่	-	100 (85)	62.4	23.4	11.8	1.2	1.2	61.2	24.7	12.9	1.2	29.4	34.1	32.9	3.6	32.9	30.6	34.1	2.4
			1-4	100 (36)	50.0	30.6	19.4	0	0	55.5	25.0	16.7	2.8	16.7	38.9	38.9	5.5	27.8	33.3	33.3	5.6
			5-6	100 (16)	67.5	25.0	17.5	0	0	50.0	31.7	18.8	0	6.3	31.3	56.7	6.7	31.3	31.3	37.4	0
			รวม	100 (71)	57.8	26.8	15.4	0	0	57.8	23.9	16.9	1.4	16.9	32.4	46.5	4.2	29.6	28.7	39.4	2.8
11-20 ไร่		1-4	100 (20)	70.0	20.0	10.0	0	0	70.0	25.0	5.0	0	30.0	35.0	35.0	0	30.0	30.0	40.0	0	
		5-6	100 (13)	69.7	7.7	23.1	0	0	84.6	7.7	7.7	0	38.5	23.0	38.5	0	53.9	7.6	38.5	0	
		รวม	100 (33)	70.0	13.8	16.7	0	0	77.4	16.7	11.3	0	34.3	29.3	36.7	0	44.2	18.8	37.5	0	
		รวม	100 (39)	64.1	15.4	20.5	0	0	66.7	20.5	17.8	0	28.7	28.2	43.6	0	35.9	20.5	43.6	0	
21 ไร่ขึ้นไป		1-4	100 (30)	83.3	16.7	0	0	0	73.3	16.7	10.0	0	33.3	30.0	36.7	0	43.3	30.0	26.7	0	
		5-6	100 (31)	58.1	41.9	0	0	0	74.2	16.1	9.7	0	16.1	45.2	38.7	0	32.3	29.0	38.7	0	
		รวม	100 (61)	70.7	19.3	10.0	0	0	73.7	16.4	10.9	0	34.7	32.6	37.7	0	42.8	29.5	37.7	0	
		รวม	100 (97)	70.1	23.7	6.2	0	0	69.1	16.5	14.4	0	39.2	29.9	30.9	0	42.2	28.9	28.9	0	

สำหรับในกลุ่มครัวเรือนที่ใช้ที่ดินขนาดใหญ่ในจังหวัดกาฬสินธุ์ จำนวนสมาชิกในครัวเรือนมีส่วนเกี่ยวข้องกับทัศนคติเกี่ยวกับการย้ายถิ่นของเด็กหนุ่ม กล่าวคือ เมื่อจำนวนสมาชิกมากขึ้น หัวหน้าครัวเรือนเห็นชอบต่อการย้ายถิ่นมากขึ้น แต่หากเป็นการย้ายถิ่นของเด็กสาว โดยทั่วไป หัวหน้าครัวเรือนมักจะไม่เห็นชอบ จังหวัดปราจีนบุรี หัวหน้าครัวเรือนที่มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนมาก เห็นชอบต่อการย้ายถิ่นของเด็กสาวสูงสุด การย้ายถิ่นของเด็กหนุ่มนั้น หัวหน้าครัวเรือนส่วนมากเห็นชอบต่อการย้ายถิ่น และจำนวนสมาชิกในครัวเรือนไม่มีความสัมพันธ์ในทางใดทางหนึ่งกับแนวโน้มของความเห็นชอบต่อการย้ายถิ่นของเด็กหนุ่ม แม้ว่าครอบครัวที่มีจำนวนสมาชิกน้อย 1 - 4 คน จะเห็นชอบต่อการย้ายถิ่นมากกว่าครอบครัวขนาดอื่น ๆ

สิ่งที่น่าสังเกตคือ เมื่อเปรียบเทียบครัวเรือนที่ไม่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม จะเห็นว่า หัวหน้าครัวเรือนกาฬสินธุ์ที่ไม่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม เห็นด้วยกับการย้ายถิ่นของเด็กหนุ่มสาวมากกว่าหัวหน้าครัวเรือนที่ทำเกษตรกรรม แต่หัวหน้าครัวเรือนปราจีนบุรีที่ใช้ที่ดินในการทำเกษตรกรรมขนาดใหญ่ เห็นชอบต่อการย้ายถิ่นของเด็กหนุ่มสาวมากกว่าครัวเรือนที่มีที่ดินขนาดเล็กกว่า ทั้งนี้ จังหวัดปราจีนบุรี ผู้ที่ทำเกษตรกรรมบนที่ดินขนาดใหญ่มักจะใช้เครื่องทุ่นแรงมาก ความจำเป็นในการใช้แรงงานจึงมีน้อย

3. รายได้

รายได้ของครัวเรือนในหมู่บ้านที่ทำกรวิจัยได้มาจาก 2 ทาง คือรายได้จากการขายผลผลิตทางการเกษตร และรายได้ที่มาจากงานนอกเกษตรกรรม รายได้ที่มาจากงานนอกเกษตรกรรมมาจากรายได้ของสมาชิกของครัวเรือนทุกคนที่ทำงานที่มีโรงงานเกษตรกรรม ทั้งเต็มเวลา และไม่เต็มเวลา¹⁰ ตลอดระยะเวลาการวิจัย ปีหนึ่ง อัตราเฉลี่ยของรายได้ส่วนนี้ ครัวเรือนหนึ่งของจังหวัดกาฬสินธุ์มีรายได้ปีละ 2,312 บาท ส่วนปราจีนบุรีเฉลี่ยครัวเรือนละ 3,299 บาทต่อปี ส่วนรายได้จากเกษตรกรรมรวมจากการขายผลผลิตในไร่นาทุกอย่าง เช่น ข้าว ผัก มะม่วง มะพร้าว ปอ และอ้อย เป็นต้น ตลอดจนสัตว์เลี้ยง เช่น ไก่ เป็ด หมู เป็นต้น ครัวเรือนจังหวัดกาฬสินธุ์มีรายได้ส่วนนี้เฉลี่ยปีละ 976 บาท ปราจีนบุรี 4,366 บาท เมื่อรวมรายได้สุทธิแล้ว ปีหนึ่งครัวเรือนกาฬสินธุ์มีรายได้เฉลี่ย 3,288 บาท ต่อครัวเรือน ปราจีนบุรี 7,665 บาท ต่อครัวเรือน¹¹

จากจำนวนรายได้ดังกล่าว ได้นำมาหารระดับของรายได้ของครัวเรือน 3 ระดับ คือครัวเรือนที่มีรายได้ต่ำ (ร้อยละ 33 แรก) ได้แก่ครัวเรือนที่มีรายได้ต่ำกว่า 3,077 บาท ต่อปี ระดับที่สองเป็นครัวเรือนที่มีรายได้ปานกลาง (ร้อยละ 33 ถัดมา) มีรายได้ระหว่าง 3,078 - 6,365 บาทต่อปี ส่วนครัวเรือนที่มีระดับรายได้สูง (ร้อยละ 33 สุดท้าย) ได้แก่ครัวเรือนที่มีรายได้สูงกว่า 6,365 บาทต่อปี

จะเห็นว่า ครัวเรือนจังหวัดปราจีนบุรีมีรายได้เฉลี่ยสูงกว่ากาฬสินธุ์ ถึง 4,377 บาท เมื่อพิจารณาถึงลักษณะเศรษฐกิจของปราจีนบุรีแล้วจะเห็นว่า ราคาผลผลิตต่าง ๆ พอคาคนกลางจะให้ราคาที่สูงกว่า เพราะอยู่ใกล้เมือง (ชลบุรีและกรุงเทพฯ)

¹⁰ รวมทั้งรายได้ที่มาจากลูกของหัวหน้าครัวเรือนที่ออกจากบ้านเป็นการถาวร ส่งเงินกลับมาให้ที่บ้าน และรายได้อื่น ๆ เช่นถูกสลากกินแบ่งและสลากกินรวม เป็นต้น.

¹¹ รายได้ของครัวเรือนทั้งสองจังหวัด กาฬสินธุ์ครัวเรือนที่มีรายได้สูงสุดปีละ 25,200 บาท ต่ำสุด 100 บาท ปราจีนบุรีครัวเรือนที่มีรายได้สูงสุด 105,860 บาท ต่ำสุด 84 บาท.

เมื่อเปรียบเทียบกับกาฬสินธุ์ ราคาผลผลิตขอมต่ำกว่า อีกประการหนึ่ง ปรานีบุรีได้รับอิทธิพลของเมืองสูงกว่ากาฬสินธุ์ ทำให้ถนนเศรษฐกิจเป็นแบบระบบเงินตรา (cash economy) ตัวอย่างเช่น มีพ่อค้านำเอาผักและสินค้าบริโภค อุปโภคมาขายตามหมู่บ้านตลอดทั้งปี ในขณะที่ที่กาฬสินธุ์สามารถขอพืชผักสวนครัวกันได้ อาหารจำพวกเนื้อหมู เนื้อวัว ที่หมู่บ้านปรานีบุรีราคาถูกกว่าตลาดในเมืองใหญ่เล็กน้อย ส่วนกาฬสินธุ์ถูกกว่าครึ่งต่อครึ่ง รวมทั้งสามารถไปไล่สัตว์ป่า เช่น กระต่าย มาใช้เป็นอาหารได้อีกด้วย ที่ปรานีบุรี การกักตุนเงินมีมากจากนายทุนทั้งในหมู่บ้านและตลาดอำเภอ โดยเสียคาคอกเบี้ยร้อยละ 2 ต่อเดือน หากคิดเป็นซาวร้อยละ 2 - 3 ถึงต่อปี ตลอดจนการซื้อเชื้ออาหารจากตลาดใหญ่เพื่อบริโภคตลอดการเพาะปลูกปีหนึ่ง ซึ่งคิดคอกเบี้ยในอัตราร้อยละเดียวกัน

อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันการติดต่อระหว่างเมืองใหญ่ไปยังหมู่บ้านต่าง ๆ ไปด้วยรวดเร็ว หมู่บ้านทั้งสองจังหวัดทางก็มีความจำเป็นที่จะต้องใช้จ่ายเป็นเงินสดมากขึ้น สิ่งเหล่านี้ยอมผลักดันให้หัวหน้าครัวเรือนจำต้องเห็นชอบกับเด็กหนุ่มสาวที่จะออกจากหมู่บ้านไปทำงานทำในเมืองใหญ่ William Klausner ได้เสนอบทความเกี่ยวกับหมู่บ้านหนองซอน จังหวัดอุบลราชธานี ว่า ปัจจุบันครัวเรือนมีความจำเป็นที่จะต้องใช้จ่ายเงินสดในการใช้จ่ายเพื่อดำรงชีวิต ทำให้หัวหน้าครัวเรือนยินยอมให้เด็กหนุ่มสาวออกจากหมู่บ้านไปทำงานในเมืองใหญ่ ๆ และกรุงเทพฯ เช่น งานรับจ้างประเภทไร้ฝีมือ และงานบริการ¹²

¹²William Klausner, "The World and Nong Khon : Community and Change," วารสารสังคมศาสตร์, ปีที่ 9 ฉบับที่ 3(2515), หน้า 123-124.

ตารางที่ 9 อัตราส่วนร้อยละของระดับรายได้ของครัวเรือนต่อทัศนคติเกี่ยวกับภาษีอากร

หมู่บ้านในจังหวัด	รายได้ของครัวเรือน	รวม	เด็กหนุ่มเข้าสู่เมืองอื่น ๆ					เด็กหนุ่มเข้าสู่กรุงเทพฯ				เด็กสาวเข้าสู่เมือง				เด็กสาวเข้าสู่กรุงเทพฯ			
			ดี	เลวแต่	ไม่ดี	ไม่ทราบ	ไม่ตอบ	ดี	เลวแต่	ไม่ดี	ไม่ทราบ	ดี	เลวแต่	ไม่ดี	ไม่ทราบ	ดี	เลวแต่	ไม่ดี	ไม่ทราบ
กาฬสินธุ์	ต่ำ	100 (112)	67.0	16.0	17.0	-	-	68.8	17.0	14.3	-	27.7	15.2	57.1	-	23.2	22.3	54.5	-
	ปานกลาง	100 (60)	66.7	11.6	21.7	-	-	65.0	18.3	16.7	-	25.0	20.0	55.0	-	28.3	18.3	53.3	-
	สูง	100 (28)	75.0	7.1	17.9	-	-	75.0	10.7	10.7	3.6	14.3	17.9	67.9	-	14.3	14.3	71.4	-
	รวม	100 (200)	68.0	13.5	18.5	-	-	68.5	16.5	14.5	0.5	25.0	17.0	58.0	-	23.5	20.0	56.5	-
	χ^2			2.246		.05-9.49		7.603		.05-12.6		2.732		.05-9.49		3.743		.05-9.49	
ปราจีนบุรี	ต่ำ	100 (69)	68.1	14.5	14.5	1.4	1.4	50.7	26.1	21.7	1.4	30.4	26.1	40.6	2.9	36.2	24.6	36.2	2.9
	ปานกลาง	100 (85)	61.2	23.5	15.3	-	-	69.4	15.3	14.1	1.2	32.9	31.8	34.1	1.2	41.2	27.1	30.6	1.2
	สูง	100 (138)	13.8	27.5	8.7	-	-	66.7	22.5	10.9	-	26.8	34.1	37.0	2.2	31.9	30.4	37.0	0.7
	รวม	100 (292)	64.0	23.3	12.0	0.3	0.3	63.7	21.2	14.4	0.7	29.5	31.5	37.0	2.1	35.6	28.1	34.9	1.4
	χ^2		12.501		.05-15.5			10.344		.05-12.6		2.692		.05-12.6		4.154		.05-12.6	

ตารางที่ 9 แสดงให้เห็นถึงระดับรายได้ของครัวเรือนต่อทัศนคติเกี่ยวกับการย้ายถิ่นของเด็กหนุ่มสาว จะเห็นว่า หัวหน้าครัวเรือนจังหวัดกาฬสินธุ์ที่มีระดับของรายได้ของครัวเรือนที่อยู่ในระดับต่ำและปานกลาง มีความเห็นชอบต่อการย้ายถิ่นของเด็กสาวสูงกว่าหัวหน้าครัวเรือนที่มีระดับของรายได้สูง เกือบ 2 เท่า เช่นเดียวกับหัวหน้าครัวเรือนปราจีนบุรี ที่มีทัศนคติต่อการย้ายถิ่นของเด็กสาวในเหตุผลเช่นกัน แต่ทัศนคติเกี่ยวกับการย้ายถิ่นของเด็กหนุ่มสาวในจังหวัดกาฬสินธุ์ หัวหน้าครัวเรือนที่มีระดับรายได้สูงกลับมีความเห็นชอบกับการย้ายถิ่นมากกว่าถึงร้อยละ 10.0 ส่วนปราจีนบุรีหากย้ายถิ่นเข้าสู่เมืองอื่น ๆ แล้ว หัวหน้าครัวเรือนที่มีระดับรายได้สูงเห็นชอบเพียงร้อยละ 13.8 หากเขากรุงเทพฯ หัวหน้าครัวเรือนที่มีระดับรายได้ปานกลางเห็นชอบสูงสุดร้อยละ 69.4 การที่หัวหน้าครัวเรือนกาฬสินธุ์ที่มีรายได้สูงมีความเห็นชอบต่อการย้ายถิ่นของเด็กหนุ่มเข้าสู่เขตเมืองอื่น ๆ และกรุงเทพฯ สูง ก็เพราะครัวเรือนที่มีรายได้สูงอยู่แล้ว มักมีความต้องการให้เด็กหนุ่มไปทำงานในเมืองเพื่อหาประสบการณ์ ความรู้ ใหม่มากพอก่อนที่จะกลับมาแต่งงาน ซึ่งสามารถนำครอบครัวได้ดี เช่นเดียวกับหัวหน้าครัวเรือนปราจีนบุรีที่มีรายได้สูง ก็มีทัศนคติเห็นด้วยต่อการย้ายถิ่นของเด็กหนุ่มเข้าสู่กรุงเทพฯ สูงเช่นเดียวกัน อย่างไรก็ตาม ระดับของรายได้มิได้เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้ทัศนคติเกี่ยวกับการย้ายถิ่นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ดังที่กล่าวแล้วว่า หัวหน้าครัวเรือนที่มีรายได้สูงของจังหวัดกาฬสินธุ์กลับเห็นด้วยกับการย้ายถิ่นของเด็กหนุ่มมากกว่าผู้มีรายได้น้อย ส่วนจังหวัดปราจีนบุรี หัวหน้าครัวเรือนที่มีรายได้ปานกลางมีทัศนคติต่อการย้ายถิ่นของเด็กสาวสูงสุด ส่วนหัวหน้าครัวเรือนที่มีระดับรายได้ระดับอื่น ๆ ก็มีจำนวนทัศนคติไม่แตกต่างกันจนเห็นได้ชัด

ปัจจัยทางสังคม

ปัจจัยที่น่าจะมีอิทธิพลต่อทัศนคติของหัวหน้าครัวเรือนเกี่ยวกับการย้ายถิ่นของเด็กหนุ่มสาว อีกปัจจัยหนึ่งได้แก่ลักษณะทางสังคม ซึ่งแยกอธิบายได้ ดังต่อไปนี้

1. เพศ

หัวหน้าครัวเรือนในหมู่บ้านที่ทำการวิจัยนั้น ส่วนใหญ่เป็นหัวหน้าครัวเรือนชาย หมู่บ้านในจังหวัดกาฬสินธุ์มีจำนวนหัวหน้าครัวเรือนชายมากกว่าหญิงในอัตรา 7 : 1 ส่วนจังหวัดปราจีนบุรี ในอัตรา 5 : 1 ทั้งนี้ในหมู่บ้านที่ทำการวิจัย หากทั้งสามีและภรรยา มีชีวิต ก็จะทำให้สามีเป็นหัวหน้าครัวเรือน หัวหน้าครัวเรือนที่เป็นหญิงนั้นมักจะเป็นคนที่สามีตาย หย่า จึงมีจำนวนน้อย เมื่อพิจารณาถึงความสัมพันธ์ระหว่างเพศของหัวหน้าครัวเรือนกับทัศนคติเกี่ยวกับการย้ายถิ่นที่แสดงไว้ในตารางที่ 10 จะเห็นได้ว่า หัวหน้าครัวเรือนหญิงจังหวัดกาฬสินธุ์เห็นชอบกับการย้ายถิ่นของเด็กหนุ่มสาวเข้าเขตเมืองอื่น ๆ และกรุงเทพฯ มากกว่าหัวหน้าครัวเรือนชาย ทั้งนี้เป็นเพราะ ครัวเรือนที่หัวหน้าครัวเรือนเป็นหญิงเปรียบเสมือนครัวเรือนที่ขาดแรงงานหลักไป ทำให้เกิดความลำบากในการหาเลี้ยงครอบครัว หัวหน้าครัวเรือนหญิงจึงมีทัศนคติเห็นด้วยต่อการย้ายถิ่นมากกว่า เมื่อพิจารณาถึงทัศนคติของหัวหน้าครัวเรือนต่อการย้ายถิ่นของเด็กหนุ่มเข้าสู่อุบลราชธานี แล้วจะเห็นว่า แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติในระดับ 5 เปอร์เซ็นต์ ทั้งนี้เป็นเพราะหัวหน้าครัวเรือนหญิงเห็นชอบต่อการย้ายถิ่นมากถึง ร้อยละ 76.0 เมื่อเปรียบเทียบกับหัวหน้าครัวเรือนชายเพียงร้อยละ 67.4 ซึ่งต่างกันถึงร้อยละ 8.6 ส่วนคำตอบไม่เห็นด้วย หัวหน้าครัวเรือนชายตอบร้อยละ 16.0 ส่วนหัวหน้าครัวเรือนหญิงตอบเพียงร้อยละ 4.0 ซึ่งต่างกันร้อยละ 12.0 ความแตกต่างดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า หัวหน้าครัวเรือนชายมักจะไม่เห็นด้วยกับการที่เด็กสาวจะย้ายถิ่นเข้าไปอยู่ในเขตเมืองอื่น ๆ มากกว่า (เปรียบเทียบกับตารางที่ 16 เกี่ยวกับหัวหน้าครัวเรือนที่มีบุตรออกไปอยู่เขตเมืองอื่น ๆ จริง ๆ หัวหน้าครัวเรือนไม่เห็นชอบถึงร้อยละ 90) แต่หัวหน้าครัวเรือนหญิงยังคงเห็นด้วยอยู่มาก ทั้งนี้คงเป็นเพราะความบีบคั้นทางเศรษฐกิจครัวเรือนต้องการให้กำลังงานอย่างเต็มที่เพื่อหารายได้มาจุนเจือครอบครัว

ตารางที่ 10 ปริมาณรอยของเพศของหัวหน้าครัวเรือนต่อทัศนคติเกี่ยวกับการชายถึง

เขต, เพศของเด็ก และเพศของหัวหน้าครัวเรือน	ทัศนคติ					χ^2	ปราจีนบุรี						χ^2	
	ทัศนคติต่อการชายถึง						ทัศนคติต่อการชายถึง							
	ดี	แคว้นดี	ไม่ดี	ไม่ทราบ	รวม		ดี	แคว้นดี	ไม่ดี	ไม่ทราบ	ไม่ตอบ	รวม		
เขตเมืองอื่น ๆ เด็กหนุ่ม	เพศชาย	67.5	13.1	19.4	0	100 (175)	0.825 .05 = 5.991 .01 = 4.605	65.3	23.6	11.1	0	0	100 (242)	10.878 .05 = 9.49 .01 = 7.78
	เพศหญิง	72.0	16.0	12.0	0	100 (25)		58.0	22.0	16.0	2.0	2.0	100 (50)	
	รวม	58.0	13.5	18.5	0	100 (200)		64.1	23.3	12.0	0.3	0.3	100 (292)	
เด็กสาว	เพศชาย	24.6	14.3	61.1	0	100 (175)	8.554 .05 = 5.991 .01 = 4.605	29.8	31.9	37.1	1.2	0	100 (242)	4.677 .05 = 7.815 .01 = 6.251
	เพศหญิง	28.0	36.0	36.0	0	100 (25)		28.0	30.0	36.0	6.0	0	100 (50)	
	รวม	25.0	17.0	58.0	0	100 (200)		29.5	31.5	36.9	2.1	0	100 (292)	
เขตกรุง เทพฯ เด็กหนุ่ม	เพศชาย	67.4	16.6	16.0	0	100 (175)	9.411 .05 = 7.815 .01 = 6.251	63.2	21.9	14.9	0	0	100 (242)	10.265 3.05 = 7.815 .01 = 6.251
	เพศหญิง	76.0	16.0	4.0	4.0	100 (25)		66.0	18.0	12.0	4.0	0	100 (50)	
	รวม	68.5	16.5	14.5	0.5	100 (200)		63.7	21.2	14.4	0.7	0	100 (292)	
เด็กสาว	เพศชาย	22.3	20.6	57.1	0	100 (175)	1.209 .05 = 5.991 .01 = 4.605	36.4	27.7	35.1	0.8	0	100 (242)	3.367 .05 = 7.815 .01 = 6.251
	เพศหญิง	32.0	16.0	52.0	0	100 (25)		32.0	30.0	34.0	4.0	0	100 (50)	
	รวม	23.5	20.0	56.5	0	100 (200)		35.6	28.1	34.9	1.4	0	100 (292)	

เมื่อพิจารณาถึงเพศของหัวหน้าครัวเรือนปราจีนบุรี จะเห็นได้ว่า หัวหน้าครัวเรือนเพศชายเห็นชอบต่อการย้ายถิ่นของเด็กหนุ่มเข้าสู่เขตเมืองอื่น ๆ และเด็กหนุ่มสาวเข้าสู่กรุงเทพฯ มากกว่าหัวหน้าครัวเรือนหญิง นอกจากการย้ายถิ่นเข้าสู่เมืองอื่น ๆ ของเด็กสาวเท่านั้นที่หัวหน้าครัวเรือนหญิงเห็นชอบมากกว่า ทั้งนี้ก็เพราะหัวหน้าครัวเรือนชายมักมีการเดินทางติดต่อเมืองอื่น ๆ มากกว่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งกรุงเทพฯ หัวหน้าครัวเรือนชายคุ้นเคยมาก ทั้งนี้เพราะปราจีนบุรีสามารถเดินทางไปกลับระหว่างหมู่บ้านและกรุงเทพฯ ได้ในวันเดียวกัน ทุก ๆ ปีก็จะมีขบวนรถไฟ กฐิน จากกรุงเทพฯ ไปทอดที่วัดในหมู่บ้านทุกปี ความคุ้นเคยของคนในกรุงเทพฯ ย่อมมีมาก อีกประการหนึ่ง ญาติ ๆ ที่อาศัยในกรุงเทพฯ ก็มียาก ทำให้หัวหน้าครัวเรือนชายเห็นชอบในอัตราสูง ส่วนหัวหน้าครัวเรือนหญิงนั้น ถึงแม้จะเห็นชอบน้อยกว่า แต่ก็ใกล้เคียงกัน เมื่อพิจารณาถึงตัวเลขทางสถิติ จะเห็นว่า หัวหน้าครัวเรือนทั้งสองเพศมีทัศนคติแตกต่างกันเกี่ยวกับการย้ายถิ่นของเด็กหนุ่มและเด็กสาวเข้าสู่เขตเมืองอื่น ๆ ทั้งนี้เป็นเพราะการย้ายเข้าเขตเมืองอื่น ๆ ของเด็กหนุ่ม หัวหน้าครัวเรือนเห็นชอบร้อยละ 65.3 เมื่อเปรียบเทียบกับหัวหน้าครัวเรือนหญิง เห็นชอบเพียงร้อยละ 58.0 ซึ่งต่างกันร้อยละ 7 ส่วนการไม่เห็นชอบ หัวหน้าครัวเรือนหญิงไม่เห็นชอบมากกว่าร้อยละ 3.8 รวมทั้งเพิ่มคำตอบไม่ทราบ และไม่ตอบอีกด้วย ทำให้มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และทัศนคติต่อเด็กสาวเข้าเขตเมืองอื่น ๆ เช่นกัน มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ทั้งนี้ เมื่อวิเคราะห์ดูจะเห็นว่า ความแตกต่างระหว่างของทัศนคติทั้งดีแล้วแต่ และไม่ดี ต่างก็มีความแตกต่างกันน้อย แต่หัวหน้าครัวเรือนหญิงตอบไม่ทราบอีกร้อยละ 4 ทำให้เกิดความแตกต่างมากขึ้น

ฉะนั้น จึงกล่าวได้ว่า เพศของหัวหน้าครัวเรือนทั้งสองจังหวัด มีอิทธิพลต่อทัศนคติเกี่ยวกับการย้ายถิ่นของเด็กหนุ่มสาวเข้าสู่เขตเมืองอื่น ๆ และกรุงเทพฯ

2. อายุ

ตารางที่ 11 แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างอายุของหัวหน้าครัวเรือนต่อทัศนคติเกี่ยวกับการย้ายถิ่น จะเห็นได้ว่า จังหวัดกาฬสินธุ์ กลุ่มอายุของหัวหน้าครัวเรือนระหว่าง 30 - 39 ปี มีทัศนคติเห็นชอบต่อการย้ายถิ่นของเด็กหนุ่มสาวเข้าสู่เขตเมืองอื่น ๆ และกรุงเทพฯ สูงสุด คือร้อยละ 75.3 และ 71.3 ตามลำดับ ส่วนการย้ายถิ่นของเด็กสาว กลุ่มอายุของหัวหน้าครัวเรือนระหว่าง 30 - 39 และ 40 - 49 ปี มีทัศนคติเห็นชอบต่อการย้ายถิ่นสูงกว่ากลุ่มอายุอื่น ซึ่งใกล้เคียงกับสมมติฐานที่ว่า หัวหน้าครัวเรือนที่มีอายุน้อยมักจะเห็นชอบกับการย้ายถิ่นมากกว่ากลุ่มอายุสูง

จังหวัดปราจีนบุรี กลุ่มอายุของหัวหน้าครัวเรือนที่มีทัศนคติเห็นชอบต่อการย้ายถิ่นของเด็กหนุ่มสาวเข้าสู่เขตเมืองอื่น ๆ ร้อยละ 66.7 คือกลุ่มอายุ 30 - 39 และ 40 - 49 กลุ่มอายุที่เห็นชอบต่อการย้ายถิ่นของเด็กสาว คือ 40 - 49 มีจำนวนร้อยละ 35.8 ส่วนการย้ายถิ่นของเด็กหนุ่มสาวเข้าสู่กรุงเทพฯ กลับพบว่า หัวหน้าครัวเรือนที่มีอายุตั้งแต่ 70 ปีขึ้นไปมักมีทัศนคติเห็นชอบกับการย้ายถิ่นของเด็กหนุ่มสาวสูงสุด คือร้อยละ 77.8 และ 55.6 ตามลำดับ ทั้งนี้เป็นเพราะ เด็กหนุ่มสาวในหมู่บ้านย้ายไปอยู่ในกรุงเทพฯ จำนวนมากถึง 154 คน (จากจำนวนบุตรที่ย้ายถิ่นเข้าสู่เขตเมืองอื่น ๆ และกรุงเทพฯ ทั้งหมด 222 คน ดังที่ได้แสดงไว้ในตารางที่ 17 และ 18) ทำให้หัวหน้าครัวเรือนในกลุ่มอายุอื่น ๆ เห็นชอบต่อการย้ายถิ่นของเด็กหนุ่มสาวไล่เรียงกัน ยกเว้นหัวหน้าครัวเรือนที่อยู่ในกลุ่มอายุต่ำกว่า 30 ปี ซึ่งหัวหน้าครัวเรือนกลุ่มนี้ส่วนใหญ่เพิ่งออกจากเขตกรุงเทพฯ หรือเมืองอื่น ๆ มา อาจเป็นเพราะสอดคล้องกับวิถีความเป็นอยู่ในกรุงเทพฯ ไม่ไหว จึงกลับมาทำงานเกษตรกรรมในหมู่บ้านอีก และมีทัศนคติเห็นด้วยกับการย้ายถิ่นเข้าสู่กรุงเทพฯ มากที่สุด

อย่างไรก็ตาม แมวว่าความแตกต่างระหว่างช่วงอายุของหัวหน้าครัวเรือนจะก่อให้เกิดความแตกต่างเกี่ยวกับทัศนคติต่อการย้ายถิ่นในอัตราส่วนร้อยละก็ตาม แต่เมื่อพิจารณาถึงความแตกต่างในด้านสถิติแล้ว ปรากฏว่าไม่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญ ทั้งนี้เพราะว่าบุคคลในชวงอายุต่าง ๆ ส่วนใหญ่ต่างก็มีประสบการณ์ในการย้ายถิ่นมาแล้ว

ตารางที่ 11 อัตราส่วนร้อยละของอายุของหัวหน้าครัวเรือนต่อหลักคิดเกี่ยวกับการอาชีพอื่น

หมู่บ้านในจังหวัด	ทัศนคติของหัวหน้าครัวเรือนต่ออาชีพของหัวหน้าครัวเรือน	รวม	เด็กหนุ่มเขาสู่เขตเมืองอื่นๆ					เด็กหนุ่มเขาสู่เขตกรุงเทพฯ *				เด็กสาวเขาสู่เขตเมืองอื่น ๆ				เด็กสาวเขาสู่กรุงเทพฯ			
			ดี	แฉวแต่	ไม่ดี	ไม่ทราบ	ไม่ตอบ	ดี	แฉวแต่	ไม่ดี	ไม่ทราบ	ดี	แฉวแต่	ไม่ดี	ไม่ทราบ	ดี	แฉวแต่	ไม่ดี	ไม่ทราบ
กาฬสินธุ์	ต่ำกว่า 30 ปี	100 (28)	57.1	17.9	25.0	-	-	71.5	17.8	10.7	-	17.9	14.3	67.8	-	14.3	32.1	53.6	-
	30 - 39	100 (73)	75.3	9.6	15.1	-	-	71.3	12.3	16.4	-	27.4	17.8	54.8	-	26.0	15.1	58.9	-
	40 - 49	100 (55)	63.6	16.4	20.0	-	-	65.5	18.1	16.4	-	27.3	14.5	58.2	-	27.3	23.6	49.1	-
	50 - 59	100 (28)	71.4	10.7	17.9	-	-	64.3	17.9	14.2	3.6	25.0	25.0	50.0	-	21.4	14.3	64.3	-
	60 - 69	100 (13)	61.5	15.4	23.1	-	-	69.2	23.1	7.7	-	15.4	15.4	69.2	-	15.4	23.1	61.5	-
	70 ปีขึ้นไป	100 (3)	67.0	33.0	-	-	-	66.7	33.3	-	-	33.3	-	66.7	-	33.3	-	66.7	-
	รวม	100 (200)	68.0	13.5	18.5	-	-	68.5	16.5	14.5	0.5	25.0	17.0	58	-	23.5	20.0	56.5	-
	χ^2		5,851			.05	--18.3	9,639			.05	--25.0	4,575	.05	--18.3	7,582			.05
					.01	--16.0				.01	--22.3		.01	--16.0				.01	--16.0
ปราจีนบุรี	ต่ำกว่า 30 ปี	100 (19)	52.6	21.1	26.3	-	-	36.8	31.6	31.6	-	21.1	31.6	42.1	5.2	36.8	15.8	47.4	-
	30 - 39	100 (87)	66.7	19.5	12.6	-	1.2	64.4	20.7	13.8	1.1	27.6	31.0	37.9	3.5	33.3	27.6	36.8	2.3
	40 - 49	100 (78)	66.7	20.5	11.5	1.3	-	64.1	16.7	19.2	--	35.8	32.1	32.1	-	34.6	25.6	38.5	1.3
	50 - 59	100 (50)	62.0	30.0	8.0	-	-	72.0	22.0	6.0	-	32.0	22.0	44.0	2	36.0	36.0	28.0	-
	60 - 69	100 (40)	65.0	27.5	7.5	-	-	57.5	27.5	12.5	2.5	22.5	42.5	32.5	2.5	32.5	30.0	35.0	2.5
	70 ปีขึ้นไป	100 (18)	55.6	27.8	16.6	-	-	77.8	16.7	5.5	-	27.8	33.3	38.9	-	55.6	27.8	16.6	-
	รวม	100 (292)	64.0	23.4	12.0	0.3	0.3	63.7	21.2	14.4	0.7	29.5	31.5	36.9	2.1	35.6	28.1	34.9	1.4
	χ^2		13,118			.05	--31.4	18,215			.05	--25.0	10,798	.05	--25.0	10,371			.05
					.01	--28.4				.01	--22.3		.01	--22.3				.01	--22.3

(คูตารางที่ 14 และ 15) ให้รู้เห็นเกี่ยวกับสภาพความเป็นอยู่ โอกาสในการหางานทำ ความรู้ประสบการณ์ที่จะได้รับจากเขตเมืองอื่น ๆ และกรุงเทพฯ มาแล้ว แม้ว่า หัวหน้าครัวเรือนบางคนที่ไม่เคยย้ายถิ่นเลย แต่ก็ได้รับฟังเรื่องราวต่าง ๆ จากผู้ที่มีประสบการณ์

3. การศึกษา

หมู่บ้านนาเชือกเหนือ จังหวัดกาฬสินธุ์ มีโรงเรียนชั้นประถมศึกษาตอนต้น
หนึ่งโรงเรียน ตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2460 ชื่อโรงเรียน นาเชือกวิทยาสรรพ์ ในปีการสำรวจ
มีนักเรียน 206 คน ครู 6 คน ในจำนวนนี้ เป็นครูที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้าน 3 คน ส่วน
หมู่บ้านหนองกวาง โรงเรียนชั้นประถมศึกษาตอนต้นตั้งอยู่ในวัด โรงเรียนนี้ตั้งขึ้นในราว
30 ปีมาแล้ว¹³ ปัจจุบันมีนักเรียน 65 คน ครู 2 คน ซึ่งอาศัยอยู่ที่อื่น

สำหรับโรงเรียนชั้นประถมศึกษาตอนปลาย นักเรียนในหมู่บ้านทั้งสอง
สามารถไปต่อที่โรงเรียนชลประทานอนุสรณ์ ซึ่งตั้งอยู่ในบริเวณเขื่อนลำปาว ในปีการ
สำรวจ ไม่มีนักเรียนจากบ้านหนองกวางไปเรียนเลย นอกจากเด็กในหมู่บ้านนาเชือกเหนือ
เท่านั้น การศึกษาชั้นมัธยมศึกษา และ อาชีวศึกษานั้น ชาวบ้านนาเชือกเหนือเท่าที่ส่ง
ลูกไปเรียนในเมืองกาฬสินธุ์ ขอนแก่น จำนวน 10 กวราย ระดับของการศึกษาทั้งสอง
หมู่บ้านนี้เพิ่งต้นตัวตอนระยะเริ่มสร้างเขื่อนลำปาวนี้เอง ที่นักวิชาการ นักสำรวจ ตลอดจน
พนักงานและข้าราชการที่ทำงานในเขื่อนได้มีส่วนช่วยอย่างมาก กล่าวคือ ในระยะที่เขื่อน
กำลังดำเนินงาน การว่าจ้างแรงงานจะกำหนดค่าจ้างให้กับบุคคลที่มีความรู้ทั้งสามัญและ
วิชาชีพสูงกว่าผู้ที่มีวุฒิการศึกษาต่ำ ปัจจุบัน ชาวบ้านนาเชือกเหนือนิยมส่งลูกหลานไปเรียน
หนังสือมากขึ้น

เมื่อพิจารณาถึง การใช้ประโยชน์จากการศึกษาต่ออาชีพและชีวิตประจำวันของ
ชาวบ้านแล้ว ชาวบ้านใช้ประโยชน์ของการศึกษาน้อยมาก จากการศึกษารายชื่อ
N. Dolphin ในหมู่บ้านวิจัยสองแห่งเดียวกันนี้ เขากล่าวว่า การใช้ประโยชน์จากการ
ศึกษาต่ออาชีพของชาวบ้านน้อยมาก สืบเนื่องจากการที่ชาวบ้านไปทำงานที่เขื่อนลำปาว

¹³คนบ้านหนองกวาง ย้ายมาตั้งบ้านเรือนในหมู่บ้านนี้จากอำเภอเวียงบุรี จังหวัด
ร้อยเอ็ด เมื่อประมาณ 50 ปีมาแล้ว

ชาวบ้านบางคนถึงกับกล่าวว่า ให้เขาไปทำงานชุกดินทั้งวันจะง่ายกว่าการเซ็นชื่อรับ
เงินเดือน¹⁴

¹⁴Nicholas Dolphin, "A Study of Out-of-School Youth
in Two Villages in Amphur Yarn Taladt, Changwat Kalasin,"
(Unpublished: Discussion Draft, The Maekong Committee Secretariat
Report, 1971), p. 6.

ตารางที่ 12 อัตราส่วนร้อยละของการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือนโดยลักษณะการย้ายถิ่น

หมู่บ้านในจังหวัด	การศึกษาของ หัวหน้าครัวเรือน	รวม	เด็กหนุ่มเข้าสู่เขตเมืองอื่น ๆ					เด็กหนุ่มเข้ากรุงเทพฯ				เด็กสาวเข้าสู่เขตเมืองอื่น ๆ				เด็กสาวเข้าสู่เขตกรุงเทพฯ						
			ดี	แฉวแฉว	ไม่ดี	ไม่ทราบ	ไม่ตอบ	ดี	แฉวแฉว	ไม่ดี	ไม่ทราบ	ดี	แฉวแฉว	ไม่ดี	ไม่ทราบ	ดี	แฉวแฉว	ไม่ดี	ไม่ทราบ			
กาฬสินธุ์	ไม่หนังสือ	100 (16)	62.6	18.7	18.7	-	-	62.5	25.0	12.5	-	12.5	25.0	62.5	-	18.7	18.7	62.6	-			
	หนังสือ แต่ไม่เข้าเรียน	100 (9)	77.8	-	22.2	-	-	77.8	-	11.1	11.1	44.4	11.2	44.4	-	55.6	22.2	22.2	-			
	เรียนไม่จบ ป. 4	100 (15)	53.3	26.7	20.0	-	-	66.7	20.0	13.3	-	26.7	20.0	53.3	-	33.3	20.0	46.7	-			
	จบ ป. 4	100 (137)	70.1	12.4	17.5	-	-	70.1	14.6	15.3	-	24.8	16.8	58.4	-	22.6	20.5	56.9	-			
	สูงกว่า ป. 4 ไม่จบ ป. 7	100 (6)	66.7	-	33.3	-	-	83.3	16.7	-	-	16.7	-	83.3	-	16.7	16.7	66.6	-			
	จบ ป. 7 และสูงกว่า	100 (17)	64.8	17.6	17.6	-	-	52.9	29.5	17.6	-	29.5	17.6	52.9	-	11.8	17.6	70.6	-			
	รวม	100 (200)	68.0	13.5	18.5	-	-	68.5	16.5	14.5	0.5	25.0	17.0	58.0	-	23.5	20.0	56.5	-			
χ^2		6.281	.05 --18.3 .01 --16.0					27.765	.05 --25.0 .01 --22.3				5.712	.05 -- 18.3 .01 -- 16.0				8.936	.05--18.3 .01--16.0			
ปราจีนบุรี	ไม่หนังสือ	100 (45)	55.6	26.7	17.7	--	-	55.6	20.0	22.2	2.2	22.2	28.9	42.2	6.7	28.9	28.9	35.6	6.6			
	หนังสือ แต่ไม่เข้าเรียน	100 (46)	47.8	34.8	15.2	2.2	-	47.8	30.5	21.7	-	17.4	32.6	47.8	2.2	17.4	36.9	41.3	4.4			
	เรียนไม่จบ ป. 4	100 (20)	50.0	30.0	20.0	-	-	40.0	50.0	10.0	-	30.0	35.0	35.0	-	25.0	50.0	25.0	-			
	จบ ป. 4	100 (166)	67.5	22.9	9.0	-	0.6	70.5	17.5	11.4	0.6	36.2	26.5	35.5	1.8	43.9	21.7	33.7	0.7			
	สูงกว่า ป. 4 ไม่จบ ป. 7	100 (5)	80.0	-	20.0	-	-	40.0	20.0	40.0	-	20.0	40.0	40.0	-	20.0	40.0	40.0	-			
	จบ ป. 7 และสูงกว่า	100 (10)	90.0	10.0	-	-	-	80.0	20.0	-	-	10.0	70.0	20.0	-	30.0	30.0	40.0	-			
	รวม	100 (292)	62.4	25.0	12.0	0.3	0.3	62.3	22.3	14.7	0.7	29.0	31.0	38.0	2.0	35.3	27.7	34.9	2.1			
χ^2		20.29	.05 --31.4 .01 --28.4					25.15	.05 --25.0 .01 --22.3				20.5	.05--25.0 .01--22.3				33.94	.05-- 25.0 .01--22.3			

จังหวัดปราจีนบุรี แต่ละหมู่บ้านก็มีโรงเรียนชั้นประถมศึกษาตอนต้นประจำหมู่บ้าน โรงเรียนในหมู่บ้านเกาะเกิดขึ้นมาประมาณ 40 ปีเศษ ส่วนบ้านสระมะเขือ ตั้งเมื่อพ.ศ. 2480 นักเรียนที่จบการศึกษาในโรงเรียนประจำหมู่บ้านแล้ว สามารถไปเรียนต่อชั้น ประถมศึกษาตอนปลาย และ มัธยมศึกษา ซึ่งโรงเรียนตั้งอยู่ห่างจากหมู่บ้านเพียง 2 กิโลเมตร ทั้งโรงเรียนราษฎร์และโรงเรียนรัฐบาล นอกจากนี้ที่ตลาดอำเภอศรีมหาโพธิ์ มีโรงเรียนอาชีวศึกษาผู้ใหญ่ ที่สอนทั้งวิชาสามัญ (ป. 7, ม.ศ. 3) และวิชาชีพ เช่น ตัดผ้า ตัดผม ช่างไม้ มีเด็กสาวในหมู่บ้านไปเรียนเพียง 2 รายในปีการวิจัย อย่างไรก็ตาม ในหมู่บ้านมีผู้จบการศึกษาชั้นอุดมศึกษา 3 ราย คือ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โรงเรียนนายร้อยตำรวจ และโรงเรียนนายเรืออากาศ ตลอดจนระดับต่ำกว่ามา เช่น วิทยาลัยครู โรงเรียนนายสิบทหาร และพลีชีพการ แต่ปัจจุบันก็ย้ายไปอาศัยตามเมืองใหญ่เพื่อประกอบอาชีพที่ตนได้ฝึกหัดมา นาน ๆ ที่ก็กลับมาเยี่ยมบ้านครั้งหนึ่ง

เมื่อพิจารณาถึงการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือนแล้ว ส่วนใหญ่จบการศึกษาชั้น ประถมศึกษาตอนต้น กล่าวคือ ภาพลิสันผู้มีจำนวนร้อยละ 68.5 ปราจีนบุรี ร้อยละ 56.85 ที่จบการศึกษาสูงกว่าระดับปีที่ 4 จังหวัดภาพลิสันผู้มีเพียงร้อยละ 11.5 ปราจีนบุรี 5.14 ซึ่งเป็นพวกครูที่อยู่ในหมู่บ้าน และหัวหน้าครัวเรือนบางคนที่ยังจบ การศึกษาชั้นมัธยมศึกษา เกเรไม่ศึกษาต่อไป ในที่สุดก็กลับมาทำไร่นาที่หมู่บ้านของตน ตารางที่ 12 แสดงถึงระดับการศึกษาต่อทัศนคติของหัวหน้าครัวเรือน จะเห็นว่าหัวหน้า ครัวเรือนภาพลิสันที่มีการศึกษาอ่านออกเขียนได้ แต่ไม่เคยเข้าโรงเรียนมีทัศนคติเห็นด้วย ต่อการย้ายถิ่นของเด็กหนุ่มเด็กสาวสูง คือร้อยละ 77.8 ของเด็กหนุ่ม และ 44.4, 55.6 ของเด็กสาวในการย้ายเข้าเขตเมืองอื่น ๆ และกรุงเทพฯ ฯ แต่หัวหน้าครัวเรือน ที่อยู่ในระดับการศึกษานี้เพียง 9 รายเท่านั้น กลุ่มหัวหน้าครัวเรือนที่มีจำนวนสูงสุดคือ จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 เห็นชอบต่อการย้ายถิ่นของเด็กหนุ่มร้อยละ 70.1 ของ การย้ายเข้าเขตเมืองอื่น ๆ และกรุงเทพฯ ฯ ส่วนเด็กสาวเข้าเขตเมืองอื่น ๆ ร้อยละ 24.8 และเข้ากรุงเทพฯ ฯ 22.6 หัวหน้าครัวเรือนที่มีระดับการศึกษาสูงขึ้น แทนที่ จะมีทัศนคติต่อการย้ายถิ่นสูงตาม กลับปรากฏว่ามีทัศนคติเห็นด้วยน้อยกว่า ทั้งนี้เป็นเพราะ

ผู้ที่มีการศึกษาสูงอยู่แล้วจะประกอบอาชีพเป็น ครู กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และเป็นเจ้าของ
 รานขายของในหมู่บ้าน ฐานะทางเศรษฐกิจของหัวหน้าครัวเรือนกลุ่มนี้แล้ว จึงมีทัศนคติ
 เห็นควยต่อการย้ายถิ่นของเด็กหนุ่มสาวน้อยลง บุตรหลานของตาก็จะส่งไปเรียนหนังสือ
 จากตัวเลขทางสถิติ เห็นว่าทัศนคติต่อการย้ายถิ่นของเด็กหนุ่มเข้าสู่อุกรุงเทพฯ ๗ มีความ
 แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ทั้งนี้เพราะ คำตอบของทัศนคติของหัวหน้าครัวเรือน
 ไม่สอดคล้องกันทุกระดับการศึกษา เช่น หัวหน้าครัวเรือนที่อ่านออกเขียนได้แต่ไม่เคย
 เข้าโรงเรียน ไม่ตอบ แล้วแต่เลย และหัวหน้าครัวเรือนที่ระดับการศึกษาสูงกว่าประถม
 ปีที่ 4 แต่ไม่จบประถมศึกษาปีที่ 7 กลับไม่มีทัศนคติไม่เห็นด้วยเลย คำตอบดังกล่าวทำให้เกิด
 ความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ส่วนจังหวัดปราจีนบุรี หัวหน้าครัวเรือนที่จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 มีทัศนคติ
 เห็นควยกับการย้ายถิ่นของเด็กสาวเข้าสู่อุเขตเมืองและกรุงเทพฯ ๗ สูงสุด ร้อยละ 36.2
 และ 43.9 ส่วนเด็กหนุ่ม หัวหน้าครัวเรือนที่มีการศึกษาสูงเห็นชอบกับการย้ายถิ่นของ
 เด็กหนุ่มเข้าสู่อุเขตเมืองอื่น ๆ และกรุงเทพฯ ๗ สูงสุด จากประสบการณ์ของผู้เขียน
 หัวหน้าครัวเรือนปราจีนบุรีที่มีการศึกษาสูงมักจะส่งบุตรหลานไปทำงานและเรียนในเขต
 เมืองอื่น ๆ และกรุงเทพฯ ๗ เพื่อประสงค์ให้เด็กหนุ่มได้มีวิชาความรู้ ตลอดจนสามารถ
 ทำงานได้ในเขตเมือง เพราะผู้ที่มีการศึกษาระดับสูงในหมู่บ้าน มักจะไม่ประกอบอาชีพ
 เกษตรกรรม ส่วนใหญ่จะรับราชการครู คาขาย ส่วนที่ดินก็มักจะให้ผู้อื่นเช่า รวมทั้ง
 เป็นนายทุนเงินกู้ในหมู่บ้านอีกด้วย อย่างไรก็ตาม การย้ายถิ่นของเด็กหนุ่มสาวเข้าสู่อุเขต
 กรุงเทพฯ ๗ นั้นหัวหน้าครัวเรือนที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีทัศนคติต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ
 ทางสถิติ ทั้งนี้เพราะ ความแตกต่างของทัศนคติของผู้ที่จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 4
 เห็นชอบกับการย้ายถิ่นของเด็กหนุ่มเข้าสู่อุกรุงเทพฯ ๗ ในระดับสูง แต่หัวหน้าครัวเรือน
 ที่มีระดับการศึกษาอื่น ๆ โดยเฉพาะต่ำกว่า มีทัศนคติเห็นชอบน้อยกว่าเกือบ 2 เท่า
 ซึ่งเช่นเดียวกับทัศนคติต่อการย้ายถิ่นของเด็กสาว

4. ขนาดของครัวเรือน

หมู่บ้านในจังหวัดกาฬสินธุ์มีประชากรทั้งสิ้น 1,282 คน ที่อาศัยอยู่ในครัวเรือนในปีที่ทำการวิจัย ขนาดเฉลี่ยของครัวเรือนหนึ่งเท่ากับ 6.42 คน จังหวัดปราจีนบุรี มีประชากรทั้งสิ้น 1,447 คน ขนาดของครัวเรือนเฉลี่ยเท่ากับ 4.95 คน ลักษณะของครัวเรือนในหมู่บ้านที่ทำการวิจัย กาฬสินธุ์ครัวเรือนมีลักษณะเป็นครอบครัวเดี่ยว (nuclear family) จำนวนร้อยละ 63.0 (ครอบครัวขยาย ร้อยละ 37.0) ปราจีนบุรีมีจำนวนครอบครัวเดี่ยว ร้อยละ 84.2 (ครอบครัวขยาย ร้อยละ 15.8)

จังหวัดกาฬสินธุ์ ลักษณะครัวเรือนแบบครอบครัวขยายมากกว่าปราจีนบุรีถึง 2 เท่า เมื่อพิจารณาประเพณีการแต่งงานของชาวบ้านในจังหวัดกาฬสินธุ์ ส่วนใหญ่ฝ่ายชายจะไปอาศัยอยู่กับครอบครัวของฝ่ายหญิง (matrilocal) หรือที่ชาวบ้านเรียกกันว่า "เขยขวัญ" ซึ่งจะอยู่เป็น 1 - 3 ปี จนกว่าลูกสาวของครอบครัวใหญ่คนต่อไปจะแต่งงาน หรือลูกชายคนรองจะสามารถทำงานแทนลูกเขยได้จึงจะออกจากครัวเรือนไปตั้งครัวเรือนใหม่ บางครั้งคู่สมรสจะอยู่กับครัวเรือนใหญ่เพียง 1 ปีการเพาะปลูกเท่านั้น ส่วนจังหวัดปราจีนบุรี ประเพณีการแต่งงานส่วนใหญ่หลังจากแต่งงานแล้วคู่สมรสจะแยกไปตั้งครัวเรือนใหม่ทันที (neolocal) ยกเว้นผู้ที่แต่งงานกับลูกสาวคนสุดท้าย ซึ่งจำเป็นต้องอยู่กับครัวเรือนใหญ่ตลอดไป จากลักษณะของครัวเรือนแบบนี้ผลต่อขนาดของครัวเรือนจังหวัดกาฬสินธุ์ ครัวเรือนที่สมาชิกของครัวเรือนตั้งแต่ 9 คนขึ้นไปมีจำนวนร้อยละ 19.0 เมื่อเปรียบเทียบกับปราจีนบุรีมีร้อยละ 7.19 และขนาดครัวเรือนระหว่าง 7 - 8 คน กาฬสินธุ์มีจำนวนร้อยละ 24.5 ส่วนปราจีนบุรีมีเพียงร้อยละ 18.5

ตารางที่ 13 แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างขนาดของครัวเรือนต่อทัศนคติของหัวหน้าครัวเรือนต่อการย้ายถิ่นของเด็กหนุ่มสาว จังหวัดกาฬสินธุ์ ครัวเรือนที่มีขนาด 9 คนขึ้นไป หัวหน้าครัวเรือนมีทัศนคติเห็นด้วยกับการย้ายถิ่นของเด็กหนุ่มสาวสูงสุดคือ ร้อยละ 78.9 ของการย้ายเข้าเขตเมืองอื่น ๆ และ 76.3 ของการย้ายเข้ากรุงเทพฯ ส่วนครัวเรือนที่มีขนาด 7 - 8 คน หัวหน้าครัวเรือนมีทัศนคติเห็นด้วยกับการย้ายถิ่นของ

ตารางที่ 13 อัตราส่วนร้อยละของขนาดครัวเรือนกับทัศนคติ เกี่ยวกับการย้ายถิ่นของเด็กหนุ่มสาว

หมู่บ้านในจังหวัด	ขนาดครัวเรือน	รวม	เด็กหนุ่มเข้าสู่เมืองอื่น ๆ					เด็กหนุ่มเข้าสู่กรุงเทพฯ				เด็กสาวเข้าเขตเมือง				เด็กสาวเข้าสู่กรุงเทพฯ			
			ดี	แล้วแต่	ไม่ดี	ไม่ทราบ	ไม่ตอบ	ดี	แล้วแต่	ไม่ดี	ไม่ทราบ	ดี	แล้วแต่	ไม่ดี	ไม่ทราบ	ดี	แล้วแต่	ไม่ดี	ไม่ทราบ
กาฬสินธุ์	1-2คน	100 (4)	25.0	25.0	50.0	-	-	25.0	50.0	25.0	-	-	25.0	75.0	-	-	25.0	75.0	-
	3-4คน	100 (43)	69.8	16.3	13.9	-	-	69.8	11.6	18.6	-	23.3	16.3	60.4	-	20.9	27.9	51.2	-
	5-6คน	100 (66)	63.6	18.2	18.2	-	-	69.7	18.2	10.6	1.5	18.2	27.3	54.5	-	19.7	19.7	60.6	-
	7-8คน	100 (49)	67.3	12.3	20.4	-	-	63.3	20.4	16.3	-	36.7	10.2	53.1	-	36.7	16.4	46.9	-
	9 คนขึ้นไป	100 (38)	78.9	2.6	18.5	-	-	76.3	10.5	13.2	-	26.3	7.9	65.8	-	18.4	15.8	65.8	-
	รวม	100 (200)	68.0	13.5	18.5	-	-	68.5	16.5	14.5	0.5	25.0	17.0	58.0	-	23.5	20.0	56.5	-
	χ^2		9.783	.05 -- 15.5 .01 -- 13.4					10.076 .05 -- 21.0 .01 -- 18.5				13.434 .05 - 15.5 .01 - 13.4				9.630 .05 - 15.5 .01 - 13.4		
ปราจีนบุรี	1-2คน	100 (43)	65.2	13.9	18.6	2.3	-	72.1	16.3	11.6	-	30.2	32.6	34.9	2.3	32.5	35.0	32.5	-
	3-4คน	100 (88)	62.5	29.5	8.0	-	-	62.5	22.7	13.6	1.2	25.0	38.6	34.1	2.3	35.2	30.7	31.8	2.3
	5-6คน	100 (86)	65.1	29.0	5.8	-	1.2	65.1	24.4	9.3	1.2	22.1	34.9	39.5	3.5	33.7	25.6	38.4	2.3
	7-8คน	100 (54)	68.5	11.1	20.4	-	-	59.3	16.7	24.0	-	46.3	16.7	37.0	-	42.6	25.9	31.5	-
	9 คนขึ้นไป	100 (21)	52.4	28.5	19.0	-	-	57.1	23.8	19.1	-	33.3	23.8	42.9	-	33.4	19.0	47.6	-
	รวม	100 (292)	64.1	23.3	12.0	0.3	0.3	63.7	21.2	14.4	0.7	29.5	31.5	37.0	2.0	35.6	28.1	34.9	1.4
	χ^2		25.962	.05 -- 26.3 .01 -- 23.5					9.433 .05 -- 21.0 .01 -- 18.5				16.442 .05 - 21.0 .01 - 18.5				7.254 .05 - 21.0 .01 - 18.5		

เด็กสาวเข้าสู่เขตเมืองอื่น ๆ และกรุงเทพฯ สูงสุดคือ ร้อยละ 36.7

ส่วนจังหวัดปราจีนบุรี หัวหน้าครัวเรือนที่มีขนาด 7 - 8 คน มีทัศนคติเห็นด้วยกับการย้ายถิ่นของเด็กสาวเข้าสู่เขตเมืองอื่น ๆ สูงสุดคือ ร้อยละ 46.3 และเขตกรุงเทพฯ 42.6 เช่นเดียวกับการย้ายถิ่นของเด็กหนุ่ม หัวหน้าครัวเรือนที่มีขนาดครัวเรือนเดียวกัน เห็นชอบต่อการย้ายถิ่นของเด็กหนุ่มเข้าสู่เขตเมืองอื่น ๆ ร้อยละ 68.5 ส่วนการย้ายถิ่นเข้าสู่กรุงเทพฯ นั้น ปรากฏว่าครัวเรือนที่มีขนาด 1 - 2 เห็นชอบสูงสุดร้อยละ 72.1 แต่แนวโน้มของขนาดของครัวเรือนก็เห็นด้วยกับการย้ายถิ่นของเด็กหนุ่มสาวใกล้เคียงกัน

5. ประวัติการย้ายถิ่น

จากการศึกษาพบว่า หมู่บ้านที่วิจัยทั้งสองจังหวัด ต่างก็มีประสบการณ์เกี่ยวกับการย้ายถิ่น (ทั้งย้ายเข้าไปสู่เขตเมือง และชนบทอื่น ๆ) เป็นส่วนใหญ่ กล่าวคือ หัวหน้าครัวเรือนกาฬสินธุ์มีประสบการณ์ย้ายถิ่นไปอยู่ท้องถิ่นอื่นอย่างน้อย 1 ครั้งถึงร้อยละ 76.0 ส่วนปราจีนบุรีเคยย้ายถิ่น ร้อยละ 74.6 ซึ่งสามารถแยกออกได้ดังนี้

	กาฬสินธุ์	ปราจีนบุรี
ไม่เคยย้ายถิ่นเลย	24.0	25.4
เคยย้าย 1 ครั้ง	11.0	9.2
เคยย้าย 2 ครั้ง	17.5	25.3
เคยย้าย 3 ครั้ง	13.5	14.4
เคยย้ายมากกว่า 3 ครั้ง	34.0	25.7
รวม	100.0	100.0

เมื่อเปรียบเทียบกับการศึกษาของสถาบันวิจัยทางสังคมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เรื่อง "การใช้กำลังคนในชนบท" ตอนที่ 1 ได้แสดงถึงอัตราร้อยละของประสบการณ์การย้ายถิ่นของหัวหน้าครัวเรือนในเขตการสำรวจ ดังนี้

	ขอนแก่น	อยุธยา ¹⁵
ไม่เคยย้ายถิ่นเลย	36.0	35.1
เคยย้าย 1 ครั้ง	35.5	47.8
เคยย้ายมากกว่า 1 ครั้ง	27.3	15.7
ไม่ทราบ	1.2	1.4
รวม	100.0	100.0

¹⁵Friedrich W. Fuhs and Jan Vingerhoets, Rural Manpower, Rural Institutions and Rural Employment in Thailand (Bangkok: Government Printing House, 1972), p. 97.

จะเห็นได้ว่า หมู่บ้านที่วิจัยทั้งสอง หัวหน้าครัวเรือนมีประสบการณ์การย้ายถิ่นสูงกว่าหมู่บ้านวิจัยในรอบที่ 1 ในการย้ายถิ่นของหัวหน้าครัวเรือนชายส่วนใหญ่ นั้น การย้ายครั้งแรก คือ การไปเป็นทหาร ส่วนหัวหน้าครัวเรือนหญิงมักจะย้ายเพื่อแต่งงานเป็นส่วนใหญ่ (ที่เป็นหัวหน้าครัวเรือนก็เพราะผู้เป็นสามี คาย หย่า) นอกจากนี้หัวหน้าครัวเรือนที่ย้ายมากกว่า 1 ครั้ง มักจะมีประสบการณ์ในการไปอาศัยอยู่ที่อื่น เช่น กับญาติต่างอำเภอ จังหวัด หรือ การไปทำงานในเมืองใหญ่ระยะหนึ่ง หรือไปเรียนหนังสือ เป็นต้น ประสบการณ์ของการย้ายถิ่น อาจจะมีผลต่อทัศนคติเกี่ยวกับการย้ายถิ่นของเด็กหนุ่มสาวได้ ดังที่แสดงในตารางที่ 14 จะเห็นว่า หัวหน้าครัวเรือนจังหวัดกาฬสินธุ์ที่มีประสบการณ์การย้ายถิ่น 1 ครั้ง มีทัศนคติเห็นด้วยกับการย้ายถิ่นของเด็กหนุ่มสาวเข้าสู่เขตเมืองอื่น ๆ และกรุงเทพฯ สูงสุด ทั้งนี้ เพราะการย้ายถิ่นครั้งเดียวนั้น อาจย้ายเพราะไปเป็นทหารหรือเรียนหนังสือ หรือไปทำงาน ทำให้ยากจะให้เด็กหนุ่มสาวมีประสบการณ์แบบนั้นบ้าง จึงทำให้ทัศนคติร้อยละสูง ส่วนผู้ที่ไม่เคยย้ายถิ่นเลยมีแนวโน้มที่จะเห็นด้วยกับการย้ายถิ่นของเด็กหนุ่มสาวเป็นอันคับรองลงมา ทั้ง ๆ ที่ตัวเองไม่เคยย้าย ก็อยากจะให้เด็กหนุ่มสาวลองย้ายบ้าง หัวหน้าครัวเรือนที่เคยย้ายถิ่น 3 ครั้ง คอยไม่เห็นด้วยกับการย้ายถิ่นของเด็กสาวสูงสุด คือ ร้อยละ 63.0 ของการย้ายเข้าสู่เขตเมืองอื่น ๆ และ 66.7 ของการย้ายเข้ากรุงเทพฯ เพราะการย้ายถิ่นบ่อย ๆ อาจทำให้ได้พบกับการหลอกลวงที่มีต่อเด็กสาว ตลอดจนความประพฤติกไม่ดีของเด็กสาวที่ย้ายไปสู่เขตเมืองและกรุงเทพฯ ทำให้ผู้ที่เคยย้ายถิ่นหลาย ๆ ครั้ง ไม่เห็นด้วยกับการย้ายถิ่นของเด็กสาวเข้าสู่เขตเมืองและกรุงเทพฯ สูงสุด

หัวหน้าครัวเรือนปราจีนบุรี หัวหน้าครัวเรือนที่มีประสบการณ์การย้ายถิ่น 1 ครั้ง มีทัศนคติเห็นด้วยกับการย้ายถิ่นของเด็กหนุ่มสาว เข้าสู่เขตกรุงเทพฯ สูงสุดคือ ร้อยละ 77.8 และ 63.0 ส่วนเขตเมืองอื่น ๆ นั้น หัวหน้าครัวเรือนที่เคยย้ายถิ่น 3 ครั้ง เห็นด้วยกับการย้ายถิ่นของเด็กหนุ่มสาวสูงสุด คือ ร้อยละ 71.4 และ 35.7 ตามลำดับ อย่างไรก็ตาม ประสบการณ์ของการย้ายถิ่นของหัวหน้าครัวเรือนนั้น มีอิทธิพลต่อทัศนคติเกี่ยวกับการย้ายถิ่นไม่แตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด ทั้งนี้ ก็เพราะหัวหน้าครัวเรือนที่มี

ตารางที่ 14 อัตราส่วนร้อยละของประวัติการเข้ายื่นของหัวหน้าครัวเรือนต่อคืนเกี่ยวกับการเข้ายื่นคดี

หมู่บ้านในจังหวัด	ประวัติการเข้ายื่นของหัวหน้าครัวเรือน	รวม	เด็กหนุ่มเข้าสู่เขตเมืองอื่น ๆ					เด็กหนุ่มเข้าสู่กรุงเทพฯ				เด็กสาวเข้าสู่เขตเมืองอื่น ๆ				เด็กสาวเข้าสู่กรุงเทพฯ			
			ดี	แล้วแต่	ไม่ดี	ไม่ทราบ	ไม่คอย	ดี	แล้วแต่	ไม่ดี	ไม่ทราบ	ดี	แล้วแต่	ไม่ดี	ไม่ทราบ	ดี	แล้วแต่	ไม่ดี	ไม่ทราบ
กาฬสินธุ์	ไม่เคยเข้า	100 (48)	77.1	12.5	10.4	-	-	72.9	14.6	12.5	-	27.1	16.7	56.3	-	25.0	22.9	52.1	-
	เคยเข้า 1 ครั้ง	100 (22)	81.8	-	18.2	-	-	77.3	4.5	13.6	4.5	36.4	18.2	45.5	-	31.8	13.6	54.5	-
	เคยเข้า 2 ครั้ง	100 (35)	57.1	14.3	28.6	-	-	57.1	28.6	14.3	-	31.4	11.4	57.2	-	28.6	11.4	60.0	-
	เคยเข้า 3 ครั้ง	100 (27)	63	14.8	22.2	-	-	70.4	18.5	11.1	-	18.5	18.5	63.0	-	11.1	22.2	66.7	-
	เคยเข้ามากกว่า 3	100 (68)	64.7	17.6	17.6	-	-	67.6	14.7	17.6	-	19.1	19.1	61.8	-	22.1	23.5	54.4	-
	รวม	100 (200)	68.0	13.5	18.5	-	-	68.5	16.5	14.5	0.5	25.0	17.0	58.0	-	23.5	20.0	56.5	-
	χ^2	9.783		.05 --15.5				15.281	.05 --21.0				4.977	.05 --15.5		6.192	.05 --15.5		
			.01 --13.4					.01 --18.5					.01 --13.4			.01 --13.4			
ปราจีนบุรี	ไม่เคยเข้า	100 (74)	66.2	21.6	12.2	-	-	60.8	21.6	16.2	1.4	35.1	25.7	36.5	2.7	36.5	21.6	40.5	1.4
	เคยเข้า 1 ครั้ง	100 (27)	66.7	22.2	11.1	-	-	77.8	11.1	11.1	-	29.6	29.6	40.7	-	63.0	18.5	18.5	-
	เคยเข้า 2 ครั้ง	100 (74)	55.4	27.0	16.2	-	1.4	55.4	27.0	16.2	1.4	25.7	33.8	35.1	5.4	28.4	31.1	36.5	4.1
	เคยเข้า 3 ครั้ง	100 (42)	71.4	9.5	16.7	2.4	-	69.0	14.3	16.7	-	35.7	33.3	31.0	-	40.5	21.4	38.1	-
	เคยเข้ามากกว่า 3	100 (75)	65.3	29.3	5.3	-	-	66.7	22.7	10.7	-	24.0	34.7	41.3	-	29.3	38.7	32.0	-
	รวม	100 (292)	64.0	23.3	12.0	0.3	0.3	63.7	21.2	14.4	0.7	29.5	31.5	37.0	2.1	35.6	28.1	34.9	1.4
	χ^2	20.022		.05 --26.3				8.899	.05 --21.0				11.845	.05 --21.0		22.723	.05 --21.0		
			.01 --23.5					.01 --18.5					.01 --18.5			.01 --18.5			

ประสบการณ์ต่อการย้ายถิ่นมากหรือน้อยก็ตาม ต่างก็มีโอกาสได้รับฟังข่าวสารต่าง ๆ ได้
เกือบเท่าเทียมกัน เพราะผู้ที่เคยย้ายถิ่นมาแล้วก็จะเล่าประสบการณ์ให้คนที่ไม่เคยไปฟัง
นอกจากนี้ยังมีการติดต่อเขตเมืองได้อย่างสะดวกด้วย ฉะนั้น หัวหน้าครัวเรือนทั้งสอง
จังหวัดต่างมีทัศนคติใกล้เคียงกันกับการย้ายถิ่นของเด็กหนุ่มสาวเข้าสู่เขตเมืองและกรุงเทพฯ

ประสบการณ์ของการย้ายถิ่นเข้าสู่เขตเมือง ก็น่าจะเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ก่อให้เกิดทัศนคติเกี่ยวกับการย้ายถิ่นขึ้น ตารางที่ 15 แสดงถึงอัตราร้อยละของประวัติการย้ายถิ่นเข้าสู่เขตเมืองของหัวหน้าครัวเรือนต่อทัศนคติเกี่ยวกับการย้ายถิ่นของเด็กหนุ่มสาว จะเห็นได้ว่า หัวหน้าครัวเรือนกาฬสินธุ์ที่เคยย้ายถิ่นเข้าสู่เมือง มีความเห็นชอบกับการย้ายถิ่นของเด็กหนุ่มสาวเข้าเขตเมืองและกรุงเทพฯ มากกว่า หัวหน้าครัวเรือนที่ไม่เคยย้ายเข้าเขตเมือง เพราะหัวหน้าครัวเรือนที่เคยย้ายเข้าสู่เขตเมืองมักจะเห็นว่าในเมืองมีงานให้ทำมากกว่า อีกทั้งเป็นค่านิยมของคนในหมู่บ้านนี้คิดว่า ถ้าใครเคยไปอยู่หรือทำงานในเขตเมือง ชาวบ้านมักจะยกย่องเพราะได้เคยผ่านที่เจริญมาแล้ว จึงอยากจะให้เด็กหนุ่มสาวย้ายถิ่นไป จากการสังเกตของผู้เขียนพบว่า หากมีใครกลับจากกรุงเทพฯ ไปเยี่ยมหมู่บ้าน ชาวบ้านมักจะมารวมกันคุย ตามถึงเหตุการณ์ต่าง ๆ ตลอดจนญาติ เพื่อนบ้านที่อาศัยอยู่ในกรุงเทพฯ ว่าพักอยู่ที่ไหน สุขภาพเป็นอย่างไร เขาสั่งอะไรมาบ้าง ทางบ้านบ้าง เป็นต้น อย่างไรก็ตาม หัวหน้าครัวเรือนที่เคยย้ายถิ่น แต่ไม่เคยย้ายไปในเขตเมือง ให้คำตอบ "แล้วแต่" สูงขึ้น ทั้งนี้ เพราะยังไม่แน่ใจว่าเขตเมืองอื่น ๆ และกรุงเทพฯ เป็นอย่างไรตนเองยังไม่เคยไป หากเด็กหนุ่มสาวจะย้ายถิ่นไปจริง ๆ แล้ว ก็แล้วแต่ตัวบุคคล และงานจะมีให้ทำหรือไม่ รวมทั้งให้คำตอบไม่ดีกว่าหัวหน้าครัวเรือนที่เคยย้ายถิ่นเข้าสู่เขตเมืองมาก่อน

สำหรับปราจีนบุรี หัวหน้าครัวเรือนที่ไม่เคยย้ายเข้าสู่เขตเมือง กลับมีทัศนคติเห็นด้วยกับเด็กสาวที่ย้ายเข้าสู่เขตเมืองอื่น ๆ และกรุงเทพฯ มากกว่า ส่วนเด็กหนุ่มหัวหน้าครัวเรือนที่เคยย้ายเข้าสู่เขตเมืองมาก่อนเห็นด้วยกับการย้ายถิ่นเข้าสู่กรุงเทพฯ ของเด็กหนุ่มมากกว่า ทั้งนี้ สถานการณ์ของปราจีนบุรีต่างกับกาฬสินธุ์ เพราะการย้ายเข้าเขตเมืองเป็นเรื่องธรรมดาของชาวบ้าน เพราะใช้เวลาเดินทางน้อย จะเห็นว่ามีการย้ายเข้าย้ายออกระหว่างหมู่บ้านกับเขตเมืองตลอดเวลา หัวหน้าครัวเรือนที่เคยย้ายไปอยู่ในเมืองมาก่อน แต่ไม่สามารถปรับตัวได้ หรือไม่ชอบชีวิตในเขตเมืองก็กลับมาอยู่ในหมู่บ้านอีก (มีหลายครัวเรือนที่สามารถอาศัยในเขตเมืองอย่างสบาย พวกนี้จะไม่กลับมาอยู่ในหมู่บ้านอีก) ทำให้มีทัศนคติไม่ดีต่อเขตเมือง ตรงกันข้าม หัวหน้าครัวเรือนที่ไม่เคย

ตารางที่ 15 อัตราส่วนร้อยละของประชากรย้ายถิ่นเข้าสู่เขตเมืองของหัวหน้าครัวเรือนต่อทัศนคติเกี่ยวกับการย้ายถิ่น

หมู่บ้านในจังหวัด	ประชากรย้ายถิ่นเข้าสู่เขตเมืองของหัวหน้าครัวเรือน	รวม	เด็กหนุ่มเข้าสู่เขตเมืองอื่นๆ					เด็กหนุ่มเข้าสู่กรุงเทพฯ				เด็กสาวเข้าสู่เขตเมืองอื่น ๆ				เด็กสาวเข้าสู่กรุงเทพฯ			
			ดี	แล้วแต่	ไม่ดี	ไม่ทราบ	ไม่ตอบ	ดี	แล้วแต่	ไม่ดี	ไม่ทราบ	ดี	แล้วแต่	ไม่ดี	ไม่ทราบ	ดี	แล้วแต่	ไม่ดี	ไม่ทราบ
กาฬสินธุ์	เคยย้าย ไม่เคยเข้าเมือง	100 (80)	62.5	18.8	18.8	-	-	60.0	22.5	16.2	1.3	20.0	20.0	60.0	-	16.2	22.5	61.2	-
	เคยย้ายเข้าสู่เขตเมือง	100 (72)	68.1	8.3	23.6	-	-	75.0	11.1	13.9	-	29.2	13.9	56.9	-	30.6	15.3	54.2	-
	ไม่เคยย้ายถิ่นเลย	100 (48)	77.1	12.5	10.4	-	-	72.9	14.6	12.5	-	27.1	16.7	56.3	-	25.0	22.9	52.1	-
	รวม	100 (200)	68.0	13.5	18.5	-	-	68.5	16.5	14.5	0.5	25.0	17.0	58.0	-	23.5	20.0	56.5	-
	χ^2		6.746			.05 -- 9.49		6.364			.05 -- 12.6		2.314			.05 -- 9.49		5.172	
					.01 -- 7.78					.01 -- 10.6					.01 -- 7.78				.01 -- 7.78
ปราจีนบุรี	เคยย้าย ไม่เคยเข้าเมือง	100 (76)	64.5	21.1	14.5	-	-	63.2	18.4	18.4	--	30.3	27.6	39.5	2.6	39.5	25.0	32.9	2.6
	เคยย้ายเข้าสู่เขตเมือง	100 (142)	62.7	25.4	10.6	0.7	0.7	65.5	22.5	11.3	0.7	26.1	36.6	35.9	1.4	33.1	33.1	33.1	0.7
	ไม่เคยย้ายถิ่นเลย	100 (74)	66.2	21.6	12.2	-	-	60.8	21.6	16.2	1.4	35.1	25.7	36.5	2.7	36.5	21.6	40.5	1.4
	รวม	100 (292)	64.0	23.3	12.0	0.3	0.3	63.7	21.2	14.4	0.7	29.5	31.5	37.0	2.1	35.6	28.1	34.9	1.4
	χ^2		3.356			.05 -- 15.5		3.568			.05 -- 12.6		4.463			.05 -- 12.6		5.451	
					.01 -- 13.4					.01 -- 10.6					.01 -- 10.6				.01 -- 10.6

ย้ายไปอยู่ในเขตเมืองมาก่อน ยังไม่รู้จักโลกของชุมชนในเมืองก็ จึงอยากจะให้เด็กหนุ่มสาวลองเสี้ยวชีวิตในเมืองบ้าง เพื่อว่าจะมีโอกาสไ้งานดี มีหลักฐานเหมือนกับคนบางคนที่อาศัยอยู่ในเขตเมืองแล้ว อย่างไรก็ตาม หัวหน้าครัวเรือนที่เคยอยู่ในเมืองมาก่อนจะตอบว่า แล้วยแต่ ในอัตราร้อยละที่สูงกว่า เพราะเขารู้แล้วว่าการอาศัยอยู่ในเมืองมักจะขึ้นอยู่กับความรู้ความสามารถของแต่ละบุคคล อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจะมีความแตกต่างกันในเชิงอัตราส่วนร้อยละที่ได้กล่าวแล้ว หัวหน้าครัวเรือนทั้งสองแห่งก็มีทัศนคติคล้ายคลึงกัน

จากการพิจารณาถึงความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยต่าง ๆ กับทัศนคติของหัวหน้าครัวเรือนเกี่ยวกับการย้ายถิ่นของเด็กหนุ่มสาวเข้าสู่เขตเมืองแล้ว จะเห็นได้ว่า หากจะวิเคราะห์หัวเลขาทางสถิติแล้ว ปัจจัยเรื่องเพศ และการศึกษาวางส่วนเท่านั้นที่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ นอกนั้นความแตกต่างมีบ้างในเชิงอัตราร้อยละ ซึ่งก็ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจากคำถามที่ถามหัวหน้าครัวเรือนเป็นคำถามที่มีใจจำเพาะเจาะจงถึงการย้ายถิ่นของบุตร หรือญาติที่ใกล้ชิดของเขา แต่เป็นคำถามอย่างกว้าง ๆ เพื่อต้องการทราบเกี่ยวกับทัศนคติของการย้ายถิ่นของเด็กหนุ่มสาวโดยทั่วไป เมื่อพิจารณาถึงสภาพของการย้ายถิ่นของบุตรของหัวหน้าครัวเรือนเข้าสู่เขตเมืองอื่น ๆ และกรุงเทพฯ จริง ๆ แล้ว จะเห็นได้ว่า จังหวัดกาฬสินธุ์มีจำนวนบุตรที่ออกจากครัวเรือนทั้งหมดเพียง 18 คน ในจำนวน 18 ครัวเรือน หรือร้อยละ 9 ของจำนวนครัวเรือนทั้งหมด ซึ่งแยกได้ว่า ครัวเรือนที่มีบุตรย้ายถิ่นเข้าเขตเมืองอื่น ๆ จำนวนเพียง 10 ครัวเรือน หรือร้อยละ 5 และเข้ากรุงเทพฯ 8 ครัวเรือน หรือร้อยละ 4 ของจำนวนครัวเรือนทั้งหมด (ดูตารางที่ 16)

ส่วนจังหวัดปราจีนบุรี ครัวเรือนที่มีบุตรออกจากครัวเรือนไปในเขตเมืองอื่น ๆ และกรุงเทพฯ จำนวน 102 ครัวเรือน หรือร้อยละ 34.93 ของจำนวนหัวหน้าครัวเรือนทั้งหมด มีจำนวนบุตรที่ออกจากครัวเรือนไป 222 คน จากครัวเรือนทั้ง 102 ครัวเรือนนี้ จำแนกได้ดังนี้ กรณีแรก ครัวเรือนที่มีบุตรย้ายถิ่นไปอยู่กรุงเทพฯ เท่านั้น มีจำนวน

60 ครัวเรือน หรือร้อยละ 20.5 กรณีที่สอง ครัวเรือนที่มีบุตรย้ายถิ่นไปอยู่เขตเมืองอื่น ๆ เท่านั้น มีจำนวน 23 ครัวเรือน หรือร้อยละ 7.8 และกรณีสุดท้าย ครัวเรือนที่มีบุตรย้ายไปอยู่ทั้งเขตเมืองอื่น ๆ และกรุงเทพฯ ด้วย มีจำนวน 19 ครัวเรือน หรือร้อยละ 6.5 แสดงให้เห็นว่า สภาพการย้ายถิ่นของบุตรของหัวหน้าครัวเรือนในหมู่บ้านจังหวัดปราจีนบุรีมีมากกว่ากาฬสินธุ์ถึง 4 เท่า ทั้ง ๆ ที่แนวโน้มของทัศนคติของหัวหน้าครัวเรือนกาฬสินธุ์ส่วนใหญ่เห็นชอบกับการย้ายถิ่นของเด็กหนุ่มเข้าเขตเมืองและกรุงเทพฯ มากกว่าปราจีนบุรี และการย้ายถิ่นของเด็กสาวน้อยกว่าปราจีนบุรีเพียงเล็กน้อย (ดูตารางที่ 1 และที่ 2) ในขณะที่ขนาดของครัวเรือนเฉลี่ยในกาฬสินธุ์มากกว่าปราจีนบุรี (ขนาดเฉลี่ยของครัวเรือนกาฬสินธุ์ เท่ากับ 6.42 คน ปราจีนบุรี 4.95 คน)

จากข้อเท็จจริงดังกล่าว เมื่อพิจารณาถึงปัจจัยทางภูมิศาสตร์และสิ่งแวดล้อมอีกครั้งหนึ่ง (ตารางที่ 4) จะเห็นว่า ปราจีนบุรีอยู่ไกลเมืองใหญ่ภายในภาคเดียวกันหลายเมือง เช่น นครนายก ฉะเชิงเทรา ชลบุรี กรุงเทพฯ ตลอดจนการติดต่อดูแลสะดวก ค่าโดยสารถูกกว่า คนในหมู่บ้านจึงเดินทางเข้าออกหมู่บ้านบ่อย ๆ ซึ่งเป็นไปตาม Law of short - distance moves ของ Ravenstein ที่ว่าการย้ายถิ่นของประชากรส่วนใหญ่จะย้ายภายในบริเวณภาคเดียวกัน¹⁶ และ อุดลย์ วิเชียรเจริญ ได้วิเคราะห์ข้อมูลจากการสำรวจผู้ย้ายถิ่นในรอบ 7 ปี (2491 - 2497) พบว่าผู้ย้ายถิ่น

¹⁶E.C. Ravenstein, "The Laws of Migration," Journal of the Royal Statistical Society, Vol. XLVIII, part II (June, 1958), p. 198 - 199.

ร้อยละ 92.5 ได้ย้ายถิ่นภายในภาคเดียวกัน¹⁷

ส่วนจังหวัดกาฬสินธุ์ จำนวนบุตรของหัวหน้าครัวเรือนย้ายถิ่นเข้าสู่เขตเมืองอื่น ๆ มากกว่ากรุงเทพฯ เล็กน้อย ทั้งนี้ คงเป็นเพราะระยะทางเป็นปัจจัยสำคัญอันหนึ่ง ส่วนในค่าน้ำต้นทุนคตินั้น อิทธิพลของการย้ายถิ่นของคนที่สำนเข้าสู่กรุงเทพฯ มีมานาน ดังปรากฏในรายงานของ Marian Meinkoth ซึ่งกล่าวถึงคนที่สำนย้ายถิ่นเข้าสู่กรุงเทพฯ เนื่องจากที่ท่าถิ่นขาดความอุดมสมบูรณ์ ความแห้งแล้งในปี 2498 - 2499 จึงพากันย้ายถิ่นกันมากในราวปี พ.ศ. 2500¹⁸ อิทธิพลดังกล่าวน่าจะมีผลต่อทัศนคติของหัวหน้าครัวเรือนในหมู่บ้านกาฬสินธุ์อยู่ แต่ปัจจุบันเหตุการณ์ต่าง ๆ ได้เปลี่ยนไป มีการสร้างเขื่อนชลประทานลำปาว ทำให้คนมีงานทำ และมีน้ำในการเพาะปลูก การส่งเสริมและปรับปรุงวิธีการทำเกษตรกรรมจากรัฐบาล การคมนาคมขนส่งสะดวกขึ้น ทำให้สภาพการจริง ๆ แล้วเด็กหนุ่มสาวย้ายถิ่นน้อยลง ส่วนทัศนคติต่อการย้ายถิ่นยังคงมีอยู่

เมื่อนำเอาจำนวนครัวเรือนที่มีบุตรย้ายถิ่นไปสู่เขตเมืองอื่น ๆ และกรุงเทพฯ มาความสัมพันธ์กับทัศนคติของหัวหน้าครัวเรือนต่อการย้ายถิ่นแล้ว ดังที่แสดงไว้ในตารางที่ 16 พบว่า ในกรณีที่บุตรย้ายเข้าเขตเมืองอื่น ๆ จังหวัดกาฬสินธุ์หัวหน้าครัวเรือนเห็นดีด้วยกับเด็กหนุ่มที่ย้ายเข้าเขตเมืองอื่น ๆ ถึงร้อยละ 70 และเห็นชอบต่อเด็กสาวร้อยละ 10 เมื่อย้อนไปดูทัศนคติของหัวหน้าครัวเรือนทั้งหมู่บ้านที่มีทัศนคติต่อการย้ายถิ่นเข้าสู่เขตเมือง (ตารางที่ 1) ของเด็กหนุ่มร้อยละ 68.0 และของเด็กสาวร้อยละ 25.0 (ตารางที่ 2) จะเห็นว่าทัศนคติต่อเด็กหนุ่มเข้าเขตเมืองใกล้เคียงกัน (70 : 68.5) ส่วนเด็กสาวแตกต่างกันมาก (10 : 25.0) ทั้งนี้ อาจเป็นได้ว่าจำนวนหัวหน้า

¹⁷Adul Wichiencharoen, "Movements of Populations within Thailand," Journal of Public Administration, Vol. 1, No. 2 (Oct., 1960), p. 119.

¹⁸Marian Meinkoth, op. cit., p. 6 - 9.

ตารางที่ 16 อัตราส่วนร้อยละของการย้ายถิ่นเข้าสู่เขตเมืองของบุตรของหัวหน้าครัวเรือน

หมู่บ้านในจังหวัด	เขตเมืองที่ไปอยู่	รวม	เด็กหนุ่มเข้าสู่เขตเมืองอื่นๆ				เด็กสาวเข้าสู่เขตเมืองอื่น ๆ				เด็กหนุ่มเข้าสู่กรุงเทพฯ				เด็กสาวเข้าสู่กรุงเทพฯ			
			ดี	แฉวแฉ	ไมดี	ไมทราบ	ดี	แฉวแฉ	ไมดี	ไมทราบ	ดี	แฉวแฉ	ไมดี	ไมทราบ	ดี	แฉวแฉ	ไมดี	ไมทราบ
กาฬสินธุ์	กรุงเทพฯ	100 (8)	50.0	25.0	25.0	0	37.5	25.0	37.5	0	62.5	25.0	12.5	0	37.5	25.0	37.5	0
	เมืองอื่น ๆ	100 (10)	70.0	20.0	10.0	0	10.0	0	90.0	0	80.0	10.0	10.0	0	10.0	20.0	70.0	0
	รวม	100 (18)	61.1	22.2	16.7	0	22.2	11.1	66.7	0	72.2	16.7	11.1	0	22.2	22.2	55.6	0
ปราจีนบุรี	กรุงเทพฯ	100 (60)	65.0	25.0	8.3	1.7	31.7	35.0	31.7	1.6	68.3	21.7	8.3	1.7	40.0	30.0	28.3	1.7
	เมืองอื่น ๆ	100 (23)	65.2	21.7	13.1	0	26.1	17.4	52.2	4.3	69.6	13.0	17.4	0	39.1	13.1	47.8	0
	กรุงเทพฯ และเมืองอื่น ๆ	100 (19)	57.9	36.8	5.3	0	42.1	36.8	21.1	0	57.9	36.8	5.3	0	31.6	47.4	21.1	0
	รวม	100 (102)	63.7	26.5	8.8	1.0	32.4	31.4	34.2	2.0	66.7	22.6	9.8	0.9	38.2	29.4	31.4	1.0

ครัวเรือนที่มีบุตรออกไปในเขตเมืองอื่น ๆ มีเพียง 10 ราย เมื่อเปรียบเทียบกับจำนวนทั้งหมด ซึ่งมีถึง 200 ราย อย่างไรก็ตามจะเห็นได้ว่า ถึงบุตรของตนเองจะย้ายถิ่นไปอยู่ในเขตเมืองจริง ๆ ก็ตาม หัวหน้าครัวเรือนก็ยังไม่เห็นควยถึงร้อยละ 90

ส่วนการย้ายเข้าสู่อุรุกเทพ ฯ ของบุตรของหัวหน้าครัวเรือน หัวหน้าครัวเรือนที่มีบุตรย้ายถิ่นไปอยู่อุรุกเทพ ฯ เห็นชอบต่อการย้ายถิ่นของเด็กหนุ่มเข้าสู่อุรุกเทพ ฯ ร้อยละ 62.5 เด็กสาวร้อยละ 37.5 เมื่อพิจารณาจากตารางที่ 1 และ 2 เกี่ยวกับทัศนคติของหัวหน้าครัวเรือนทั้งหมด จะเห็นได้ว่า หัวหน้าครัวเรือนเห็นชอบต่อการย้ายถิ่นของเด็กหนุ่มร้อยละ 68.5 (ซึ่งใกล้เคียงกัน) และเด็กสาวร้อยละ 23.5 (น้อยกว่า) จึงพูดได้ว่า หัวหน้าครัวเรือนที่มีบุตรย้ายถิ่นไปอยู่อุรุกเทพ ฯ จริง ๆ เห็นควยกับการย้ายถิ่นของเด็กสาวมากกว่าหัวหน้าครัวเรือนโดยทั่วไป ทั้งนี้เพราะ การย้ายถิ่นของเด็กสาวเข้าเขตเมืองอื่น ๆ นั้น หัวหน้าครัวเรือนไม่ค่อยชอบทั้ง ๆ ที่มีบุตรของตนย้ายเข้าไปอยู่

เพราะเขตเมืองรอบ ๆ กาทสินธุ เช่น อูรราชธานี นครพนม นครราชสีมา เป็นที่ตั้งของกองทัพทหารสหรัฐอเมริกา หัวหน้าครัวเรือนเกรงว่า บุตรสาวของตนอาจจะถูกหลอกไปเป็นโสเภณีหรือเมียเขาฝรั่งได้ อีกประการหนึ่ง การย้ายเข้าเขตเมืองอื่น ๆ หัวหน้าครัวเรือนเห็นว่าไม่ค่อยมีงานมากเท่ากับกรุงเทพ ฯ ซึ่งถ้าย้ายเข้ากรุงเทพ ฯ แล้ว ยังมีเพื่อนบ้านที่เคยย้ายเข้าไปก่อนดูแล และส่วนใหญ่ก็สามารถหางานทำได้ จึงเห็นชอบกับการย้ายเข้ากรุงเทพ ฯ มากกว่า

ส่วนปราจีนบุรี ในกรณีแรกที่บุตรของหัวหน้าครัวเรือนย้ายเข้าสู่อุรุกเทพ ฯ เท่านั้น หัวหน้าครัวเรือนเห็นชอบต่อการย้ายถิ่นเข้ากรุงเทพ ฯ ร้อยละ 68.3 และ 40.0 ของเด็กหนุ่มและเด็กสาวตามลำดับ (ไม่เห็นชอบต่อการย้ายเข้ากรุงเทพ ฯ ของเด็กหนุ่มร้อยละ 8.3 เด็กสาว 28.3) เมื่อเปรียบเทียบกับทัศนคติของหัวหน้าครัวเรือนทั้งหมด จะเห็นว่ามิลักษณะ 68.3 : 63.9 ของเด็กหนุ่ม และ 40.0 : 35.6 ของเด็กสาว หัวหน้าครัวเรือนที่มีบุตรออกไปจริง ๆ จะเห็นควยกับการย้ายถิ่นของเด็กสาวมากกว่า ทั้งนี้จากคำตอมของหัวหน้าครัวเรือน กล่าววว่า เด็กสาวเมื่อไปทำงานในกรุงเทพ ฯ แล้วมักจะส่งเงินกลับไปให้ทางบ้านไ้มากกว่าเด็กหนุ่มเสียอีก และส่วนใหญ่

ก็ไม่มีความสะดวกเสียหาย จึงเห็นชอบด้วยการย้ายถิ่นของเขา ซึ่งหลายต่อหลายคนสามารถไถ่งานคืนและหาสามีที่ใดก็ได้ จึงไม่เป็นห่วง

ในกรณีที่หัวหน้าครัวเรือนที่มีลูกย้ายถิ่นเข้าไปอยู่ในเขตเมืองอื่น ๆ จริง หัวหน้าครัวเรือนเห็นชอบกับการย้ายถิ่นของเด็กหนุ่มและเด็กสาว เมื่อเปรียบเทียบกับทัศนคติของหัวหน้าครัวเรือนทั้งหมู่บ้าน ดังนี้ 65.2 : 64.0 และ 26.0 : 29.5 ของเด็กหนุ่มและเด็กสาวตามลำดับ ซึ่งทัศนคติทั้งสองใกล้เคียงกัน

ในกรณีที่บุตรของหัวหน้าครัวเรือนย้ายเข้าไปอยู่ทั้งเขตเมืองและกรุงเทพฯ จะเห็นว่า หัวหน้าครัวเรือนกลับมีทัศนคติที่คัดค้านการย้ายถิ่นของเด็กหนุ่มเข้าเขตเมืองและกรุงเทพฯ น้อยลง คือร้อยละ 57.8 แต่ค่าตอบแล้วแต่กลับเพิ่มมากขึ้น ทั้งนี้เป็นเพราะการย้ายเข้าเขตเมืองอื่น ๆ และกรุงเทพฯ นั้น หัวหน้าครัวเรือนประเภทนี้มีได้กำหนดที่สถานที่ แต่ขึ้นอยู่กับตัวบุคคลเป็นสำคัญ หากคนที่ย้ายเข้าไปมีความประพฤติดี มีความสามารถ ก็เห็นดีเห็นชอบด้วย หากย้ายเข้าไปแล้วไม่มีความสามารถ หรือคุ้มครองตนเองไม่ได้ ก็ไม่เห็นด้วย ส่วนการย้ายของเด็กสาว หัวหน้าครัวเรือนกลับเห็นชอบต่อการย้ายเข้าเขตเมืองอื่น ๆ มากกว่า แต่ก็เพิ่มจำนวนค่าตอบแล้วแต่เหมือนกัน

เมื่อพิจารณาต่อไปถึงเหตุผลที่แท้จริงของการย้ายถิ่นของเด็กหนุ่มและเด็กสาวเข้าสู่เขตเมืองอื่น ๆ และกรุงเทพฯ แล้ว ดังที่จะแสดงในตารางที่ 17 ปรากฏว่า

ตารางที่ 17 เหตุผลของการย้ายถิ่นของบุตรของหัวหน้าครัวเรือนเข้าสู่เขตเมือง

เหตุผลของการย้ายถิ่น	กาฬสินธุ์		ปราจีนบุรี	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ไปเพื่อรับจ้างงานที่มีใช้เกษตรกรรม	12	66.7	156	70.2
ไปอยู่กับครอบครัวญาติ	4	22.3	25	11.2
ไปเรียนหนังสือ	1	5.5	15	6.8
ไปเป็นทหารหรือตำรวจ	-	-	11	5.0
อื่น ๆ	1	5.5	15	6.8
รวม	18	100	222	100

หัวหน้าครัวเรือนส่วนใหญ่ให้เหตุผลของการย้ายถิ่นของบุตรของตัวเองร้อยละ 66.7 และ 70.2 ของกาฬสินธุ์ และปราจีนบุรี ไปเพื่อรับจ้างหารายได้ในงานที่มีใช้เกษตรกรรม ซึ่งเป็นเหตุผลที่สำคัญที่สุด ทั้งนี้หัวหน้าครัวเรือนหลายครอบครัวกล่าวว่า ในหมู่บ้านไม่มีงานให้ทำจึงต้องให้บุตรออกไปทำงานในเขตเมือง ทั้ง ๆ ที่เหตุผลของหัวหน้าครัวเรือนทั้งหมู่บ้านมองเห็นชอบกับการย้ายถิ่นเพราะไปรับจ้างทำงานทำเพียงร้อยละ 7.5 - 24.5 เท่านั้น เหตุที่เป็นเช่นนี้ เป็นได้ว่าทัศนคติโดยทั่วไปเกี่ยวกับเด็กหนุ่มสาวในหมู่บ้านย้ายถิ่นเข้าไปในเขตเมืองอื่น ๆ และกรุงเทพฯ นั้น หัวหน้าครัวเรือนมักจะคอมเมนต์ไปถึงการที่จะได้รับความรู้และประสบการณ์ การมีอนาคต มีน้อยคนที่จะกล่าวถึงความจำเป็นที่จะต้องไปหารายได้มาจุนเจือครอบครัวโดยตรง อีกทั้งเป็นได้ว่าหัวหน้าครัวเรือนทั้งหมู่บ้านเป็นทั้งครัวเรือนที่มีรายได้ สูง กลาง และต่ำละกัน ดังนั้นจึงไม่ได้จำเพาะคำคอมเมนต์เรื่องการหารายได้เท่านั้น ส่วนหัวหน้าครัวเรือนที่มีบุตรออกจากบ้านจริง ๆ มีความจำเป็นเรื่องนี้จริง ๆ

เหตุผลของการย้ายถิ่นอีกประการหนึ่ง ได้แก่การไปอาศัยอยู่กับครอบครัว เช่นสามีไปทำงานในเขตเมือง ภรรยาที่ย้ายไปอยู่ด้วย ตลอดจนญาติไปอยู่กับญาติในเขตเมืองโดยไปเป็นคนเฝ้าบ้านเป็นต้น นอกจากนี้ เหตุผลในการย้ายถิ่นของปราจีนบุรี หัวหน้าครัวเรือนจำนวน 3 ราย บอกว่าบุตรของเขาต้องถูกจำคุก อีก 1 รายหนีตามผู้ชายไป

เมื่อพิจารณาเหตุผลของการย้ายถิ่นแล้ว น่าจะพิจารณาต่อไปถึงอาชีพปัจจุบันของบุตรของหัวหน้าครัวเรือนที่ย้ายไปสู่เขตเมืองแล้ว ดังที่ได้แสดงในตารางที่ 18 จะเห็นได้ว่า อาชีพส่วนใหญ่เป็นงานในลักษณะต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง งานรับจ้าง กล่าวคือเด็กสาวส่วนใหญ่ทำงานรับจ้างตามบ้านในเขตเมือง โรงงานทอกระสอบ โรงปอ ร้านขายอาหาร เป็นต้น ส่วนงานรับจ้างของเด็กหนุ่ม เช่น จำหน่ายบัตรเช่าภาพยนตร์ ทำงานปั้มน้ำมัน ขายของตามร้านค้า และกรรมกร เป็นลูกจ้างในงานที่ต้องใช้ฝีมือซึ่งต้องฝึกหัดทำก่อน โดยเจ้าของร้านจะให้เงินจ้างเพียงเดือนละ 50 บาท และอาศัยอยู่กับร้านนั้น ๆ เช่น ทำทอง เย็บรองเท้า ซ่อมเครื่องหัวความเย็น

ตารางที่ 18 อาชีพของบุตรของหัวหน้าครัวเรือนที่ย้ายเข้าสู่เขตเมือง

อาชีพ	ภาพสินค้า		ปราจีนบุรี	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
งานรับจ้าง	4	22.2	141	63.5
พาณิชย์กรรม	-	-	19	8.5
ตัดเย็บเสื้อผ้า คัดนม	3	16.7	10	4.5
ขนส่ง คมนาคม	1	5.6	4	1.8
อุตสาหกรรม ก่อสร้าง	6	33.3	13	5.9
ไปเป็นทหาร ตำรวจ ครู พยาบาล	-	-	11	5.0
อื่น ๆ	4	22.2	24	10.8
รวม	18	100	222	100

ต่อไปเมื่อทำงานเพิ่มขึ้น อัตราค่าจ้างก็จะเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ นอกจากนี้ บุตรของหัวหน้าครัวเรือนบางคนยังเรียนหนังสืออยู่ หรือบางคนก็อยู่บ้านเฉย ๆ บางคนก็ยังคงอยู่ในเรือนจำ เป็นต้น